

O'ZBEKISTAN RESPUBLİKASI JOQARI HA'M WORTA ARNAWLI
BİLİM BERIW MİNİSTRLİĞİ

BERDAQ ATT'NDAG'I

QARAQALPAQ MA'MLEKETLIK UNIVERSITETI

QARAQALPAQ FILOLOGIYASI FAKULTETI

Fakultet dekani:

_____ f.i.k.doc. Turdi'baev Q.

«_____» _____ 2014-ji'l

5320100-jurnalistika bakalavr bag'dari` 4-kurs studenti Axmetova Gulmirani`n` «Elektron gazetalar wo`zgesheligi » (O`zbekistan ha`m Latviya baspaso`zi mi`sali`nda) temasi`ndag'i`

PITKERIW QA'NIGELIK JUMT'SI

Jaqlawg'a ruxsat berildi :

Ilimiy basshi`:

Jurnalistika kafedراسi` basli`g'i`:

Jurnalistika kafedراسi`ni`n` docenti:

t.i.k. doc. Bekbawliev D

f.i.k. B.Paluanov.

(qoli`)

(qoli`)

«_____» _____ 2014-ji'l.

«_____» _____ 2014-ji'l.

No'kis – 2014 – ji'l

Mazmuni`:

Kirisiw

I-bap. O`zbekistan elektron jurnalistikasi`ndag`i` jan`alani`wlar

- 1.1. Da`stu`riy jurnalistikadag`i` rawajlani`wlar
- 1.2. Universitet gazetasi`ni`n` wo`zgesheligi
- 1.3. O`zbekistanda electron basi`li`mlardi`n` payda boli`wi`

II-bap. Latviya elektron jurnalistikasi` ha`m Internet jurnalistikasi`

- 2.1. Ha`zirgi zaman Latviya jurnalistikasi` haqq`inda
- 2.2. Latviya jurnalistikasi`ni`n` huqi`qi`y ha`m siyasiy aspektleri
- 2.3. Latviyanin` online jurnalistikasi`

Juwmaqlaw.....

Paydalani`lg`an a`debiyatlar

Kirisiw

A`dep-ikramli`q normalari`ni`n` sa`wlelendiriw ha`r bir basili`mni`n` aldi`na qoyg`an waziypasi`. Sebebi, gazeta-jurnal tek informaciya deregi g`ana yemes, al soni`n` menen birge ta`rbiya qurali` da yesaplanadi`. Sebebi, baspaso`zde adebiya shigarmalarg`a da, soni`n` menen birge publisistikali`q shi`garmalarg`a da ken` wori`n beriledi. A`sirese, a`bebiyat betinde, yamasda a`debiy gazetalarda a`dep-ikramli`q mazmundag`i` materiallardi` ko`plep usdhiratiwg`a boladi.

Pitkeriw qa`nigelik jumi`si`ni`n` aktualli`g`i`:

G`a`rezsiz O`zbekistan yerkin suveren yel si`pati`nda Birlesken Milletler Sho`lkemine 1992-ji`li` ag`za boldi`. Ja`h`a`ndegi barli`q yeller menen diplomatiyali`q qatnaslardi` basladi`. Basqa regionlar si`yaqli` Evropa Awqami` yelleri menen qatnaslardi` jaqsi` jolg`a qoydi`. Sebebi, bul region basqa kontinentlerge sali`sti`rg`anda aymag`i` kishi bolg`ani` menen Bati`s Evropa degen at shi`g`arg`an yeller jaylasqani` ma`lim. Evropa Awqami`nda hazir 28 ma`mleket bar. Wolar bir flag asti`nda ha`reket yetpekte. Biraq, 28 ma`mleket wo`zinin` yelin basqari`w wo`zgesheliklerine de iye. Latvia Respublikasi` jaylasi`wi ha`m siyasati` menen basqa respublikalardan ayri`qshalanadi`. Baltik boyi` yelleri ishinde ekonomikali`q jaqtan qu`diretlisi, siyasiy jaqtan wo`z worni`na iye respublika.

O`zbekistan menen 1992-ji`ldan beri turaqli` tu`rde birge islesip kiyati`r. 2013 ji`l oktyabr ayi`nda Prezidentimiz Latvia Respublikasi`na ra`smiy sapar shekken bolsa, usi` ji`ldi`n` 25-27 may ku`nleri Latvia Respublikasi` Prezidenti O`zbekistang`a ra`smiy sapar menen keldi. Demek, yeki respublikani`n` birge islesiw rawajlanbaqta. Sonli`qtan da biz usi` respublikalardi`n` jurnalistikasi`n Sali`sti`ri`p u`yreniwdi aldi`mi`zg`a maqset yettik.

Yekinshiden, menin` wo`zim Latvia ha`m O`zbekistan Respublikalari` arasi`ndag`i` birge islesiw shartnamasi`na bola sho`lkemlestirilgen grantlar tan`lawi`nda jen`impaz boli`p, 1 jil dawami`nda Latviya Universitetinde jurnalistika ha`m kommunikaciya fakultetinde woqi`p keldim. Wol jerde jergilikli jurnalistikani` u`yrendim. Usi` u`yrenenlerim tiykari`nda pitkeriw qa`nigelik jazi`wdi` maqul tapti`m.

O`zbekistan ma`mleketlik g`a`rezsizligin alg`an ku`nnen baslap aq wo`zinin` siyasiy huqi`qi`y ja`ne demokratiyalıq joli`n tan`ladi`. G`a`rezsizligimiz sebepli barli`q salalarda wo`zgerisler ju`z bere basladi`.

Latvia Baltik regionı`nı`n worayli`q bo`liminde jaylasqan u`sh Baltik boyi` respublikalari`ni`n` biri. Wol Evropani`n` arqa-bati`s bo`liminde wornalasqan. Latviya Estoniya menen, Rossiya menen, Belorussiya ha`m Litva menen shegeralasadi`. Bati`s Evropa menen Rossiya Federaciyasi`ni`n` sawda sati`q jo`llari`ni`n` kesispesinde wornalasqani` menen ayri`qshalanadi`. Paytaxti` Riga qalasi`. Xalqi`ni`n` sani` 2 261 300 adam (2009 ji`ldag`i` statistika). Ra`smiy tili lati`sh tili. Shet tillerinen ko`p tarqalg`ani ingliz, rus, nemes tiller boli`p tabi`ladi`. Lati`shlar yeldin` negizgi xalqi`n quraydi` (59,2%). 2008-ji`ldag`i` yesaplawlar boyi`nsha basqa xali`q ha`m milletlerden 28 % ruslar, 3,7 belorusslar, 2,5 ukraynler, 2,4 polyaklar, 1,3% litvali`lar, 0,5 evreyler, 0,1% estonli`lar, ja`ne basqa xali`qlar 2,3 %in quraydi`.

Tan`lag`an temami`zdi`n` aktualli`g`i` yeki g`a`rezsiz yel O`zbekistan ha`m Latviya Respublikalari`ni`n` elektron basi`li`mlari`, g`a`rezsizlikten son` qa`liplesken jan`a jurnalistikasi` sali`sti`rmali` aspektte izertlenedi.

Sonli`qtan biz pitkeriw qa`nigelik jumi`si`mi`zda jan`a jurnalistika, online media ma`selesin izertlewge bag`darlaymi`z.

Problemani`n` izertleniw da`rejesi:

O'zbekistan, soni`n` ishinde Qaraqalpaqstan jurnalistikasi`ni`n` payda boli`wi`, tariyxı`y basqı`shlari` izertlenip kelindi. Bul haqqi`nda tariyxshi` ilimpazlar, filolog ali`mlar izertlewler ali`p bardi`. Lekin, jan`a jurnalistika tu`ri – elektron media ha`m woni`n` wo`zgeshelikleri jo`ninde yelege shekem wo`z aldi`na izertlew jumi`si` islenbedi. Ay`i`ri`m ji`llarda pitkeriwshiler ta`repinen qa`nigelik jumi`slar jazi`lg`ani`n` atap wo`tiw kerek.

Latviya jurnalistikasi` boyi`nsha ¹ n bir Qatar ali`mlardi`n` miynetlerin ushi`rati`wg`a boladi`. Menin` wo`zim bul ali`mlar menen woqi`w payi`ti`nda ushi`rasti`m ha`m sa`wbetlesiw baxti`na miyasar boldi`m.

Wolar ko`bnese jan`a jurnalistika ha`m kommunikaciya ma`selesine u`lken itibar menen qaraydi`. Mine usi` ma`selelerdi ilimiy ko`z-qarastan izertlewdi biz pitkeriw qa`nigelik jumi`si`mi`zdi`n` wazi`ypasi`na kirgizdik.

Pitkeriw qa`nigelik jumi`si`ni`n` maqset ha`m wazi`ypasi`:

Tiykarg`i` maqsetimiz :

Jumisi`mi`zdin` aldi`na qoyg`an maqseti O`zbekistan ha`m Latviya jurnalistikasi`nda elektronli`q gazetalardi`n` wo`zgesheliklerin analizlep u`yreniwden ibarat. Biz bunda yeki yelde shi`g`i`p ati`rg`an elektron gazetalardag`i` shi`g`armalardi`, sonday-aq, online jurnalistikasi`ndag`i` jurnalistler do`retpelerin de talqi`laymi`z.

Jumi`si`mi`zdi`n` da`slepki babi`nda O`zbekistandag`i` zamanago`y jurnalistika wo`zgesheliklerin uyrenemiz.

Yekinshi bapta Latviya Respublikasi` online jurnalistikasi`n u`yrenemiz, 1990-ji`ldan keyingi Latviya jurnalistikasi`ndag`i` wo`zgerislerdi talqi`laymi`z.

¹ Zelče, V. (2009) Latviešu avīžniecība. Laikraksti savā laikmetā un sabiedrībā: 1822–1865 [Latvian Newspapers in the Context of Their Times: 1822–1865]. Rīga: Zinātne.; Briksē, I. (ed.) (2006) Informācijas vide Latvijā: 21. gadsimta sākums PDF [Information Environment in Latvia: Beginning of the 21st Century]. Rīga: Zinātne.; Briksē, I., Zelče, V. (2008) The Latvian media in the new millennium: Trends in development, content and usage and the emergence of a community of media users. PDF, Informācijas Moks/Information Sciences. 47, 87-111.

Pitkeriw qa'nigelik jumi'si'ni'n' metodikali`q ha'm teoriyalı`q bazasi`:

Tan'lag'an temani` u'yreniwde O'zbekistan Respublikasi` Prezidenti I.A.Karimovti`n' miynetleri<sup>2</sup> jaqi`nnan ja'rdem berdi. Soni`n' menen birge bul temani` izertlew bari'si`nda jurnalistika teoriyasi`n izertlew boyi`nsha ali`p barg'an ilimpazlardi`n' miynetlerine su'yeniw mu'mkin. Sonli`qtan, V.V.Voroshilov, M.S.Cherepaxov, Ya.Mamatova, Sh. Usnatdinov³ ha'm tag'i` basqalardi`n' teoriyalı`q izertleniwleri bizin' jumi'si`mi`zdi`n' milliy tiykari` boli`p tabi`ladi`.

Pitkeriw qa'nigelik jumi'si'ni'n' predmeti ha'm obekti:

O'zbekistandag'i` ha'm Latviyadag'i` jan'a jurnalistika, jurnalistikadag'i` wo`zgerisler jumi'si`mi`zdi`n' predmeti yesaplanadi`. Al, pitkeriw qa'nigelik jumi'si`mi`zdi`n' obekti yetip O'zbekistandag'i` ha'm Latviyadag'i` elektron basi`li`mlardi`n` materiallari` tan'lap ali`ndi`.

Pitkeriw qa'nigelik jumi'si'ni'n' strukturasi`:

Jumi'sti`n' temasi`, maqset ha'm wazi`ypalari` woni`n' qurli'si`n payda yetedi. Wol kirisiwden, baplardan, juwmaqlawdan, paydalang'an a'debiyatlar diziminen ibarat .

² Karimov I.A. «Barkamol avlod arzusi» T. «Wzbekiston milliy entsiklopediyasi» davlat milliy nashrieti. 2000. «Yuksak manaviyat-engilmas kuch». T. «Manaviyat» 2008.

³ V.V.Voroshilov, Jurnalistika . S.P, 1999 M.S. Cherepaxov, Problem?teorii publitsistika. M.1973. V.M.Goroxov. Osobennostey jurnalistikskogo tvorchestvo. M.1982. V.V. Uchenova. Metod?i janr?. Dialektika vzaimodeystviya. M. 1982. V. Nesterenko, K.Irnazarov, Ya. Mamatova, Trud jurnalista: professionalizm, tvorchestvo masterstvo. T: Tom vtoroy 2002. Sh. Usnatdinov. Jurnalistikag'a kirisiw. Oq?w qollanba. N «Qaraqalpaqstan» 2008

I-bap. O'zbekistan elektron jurnalistikasi'ndagi jan'alani'wlar

1.1. Da'stu'riy ha'm zamanago'y jurnalistikadagi rawajlani'wlar

Ma'lim boli'wi'nsha, globallasiv procesi obektiv ha'm nizamli qubi'li's boli'p, wo'zine ta'n bir qansha unamli qa'siyetleri de bar. Bul qubi'li's birinshi na'wbette ma'mleketlerge xali'q arali'q maydanlarg'a yerkin shig'i'wi'na, basqalar menen jaq'nnan qari'm-qatnas jasawg'a ha'm de wo'zinin' milliy ma'plerin ha'r qi'yli' xali'q arali'q sho'lkemler arasi'nda ta'miynlewge imkaniyat beredi.

Ta'jiriybeden ma'lim, ja'ha'nde ju'z berip atirg'an globallasiv qubi'li'si' turaqli' tu'rde informaciya menen baylani'sli' boladi'. Qa'nigelerdin' pikirinshe, XXI a'sirde informaciya ekonomikasi'n' tiykarg'i' deregine aylanbaqta.

G'alaba xabar qurallari'ni'n' birine aylang'an Internettin' da'stu'riy g'alaba xabar qurallari'nan negizgi ayirmashi'li'g'i', woni'n' shegera bilmesligi ha'm informacijalardi'n' sheksiz tartipsiz wonalasti'rilg'anli'g'i' boli'p yesaplanadi'.² Soni'n' ushi'n da biz jumi'si'mi'zdi'n' usi' bo'liminde, jan'a g'alaba xabar qurali' Internetke ha'm wondagi' elektron basi'li'mlarg'a toqtaymi'z.

Elektron G`XQlari' ishinde radio yen' operativ qural boli'p tabiladi' ha'm wog'an g'alaba auditoriyani' wo'zine qarati'w ushi'n 40 ji'l mu'ddet kerek boldi'. Al, televidenie bolsa 14 ji'l ishinde auditoriya itibari'n wo'zine tartti'. Internet sistemasi' bolsa, ju'da' az waqi't, yag'ni'y 4 ji'l ishinde du'nyali'q auditoriyani' wo'zine qaratti'. Internet bu'gin wo'zinde wo'zinenaldi'ng'i' barli'q ma'limleme qurallari'ni'n' imkaniyatlari'n jamledi.

² Рашидова Д. Интернет в Узбекистане. Ташкент, НУУ, 2003, 14-бет.

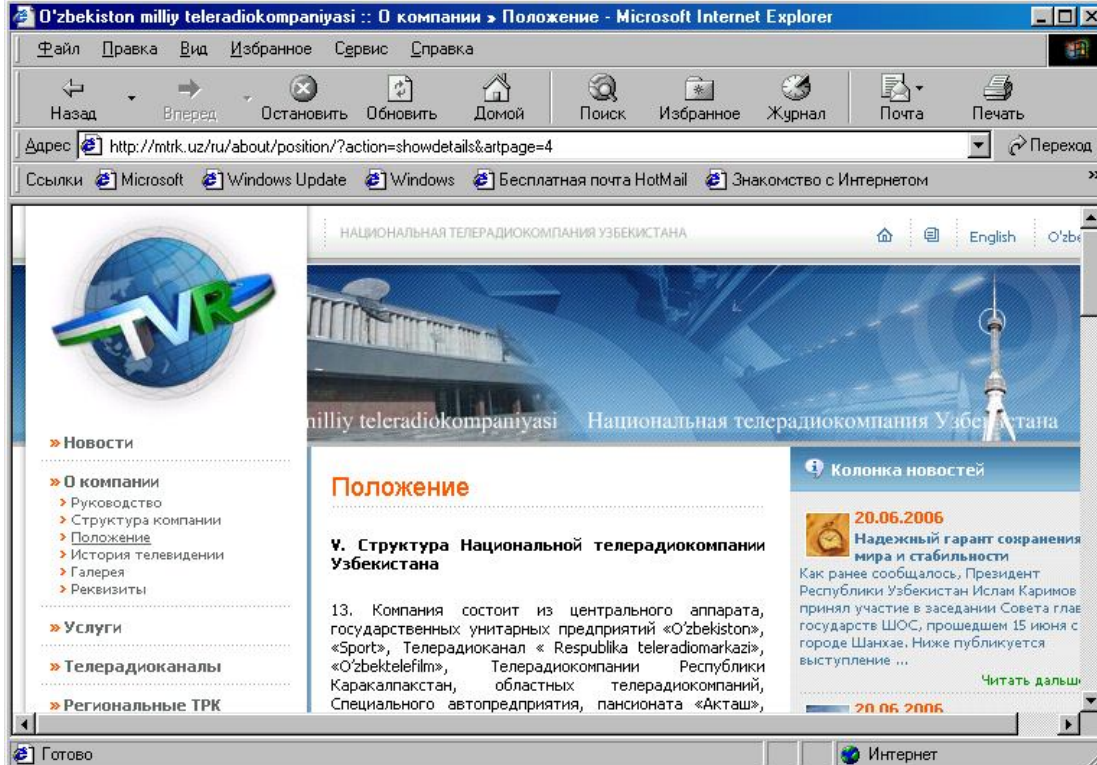
Ma'lim boli'wi'nsha, ha'r qanday g'alaba xabar qurallari Internetten bu'gin texnologiyal'q qural s'pat'nda paydalanad?. Sebebi, us' global tarmoq ko'p g'ana qolayl'qlarg'a iye. Birinshiden, ol jan'al'qlard' auditoriyag'a tez jetkerip beredi.

Xali'q arali'q tordag'i' xabarlar arqali' pu'tkil du'nya boyi'nsha woqi'wshi'lar auditoriyas'ni iyelewge boladi'. Bul tarmaqta tek te professional jurnalistler yemes, al turaqli' paydalani'wshi'lardi'n' wo'zi de mag'li'wmat kirgiziw imkaniyati'na iye. Demek, socially'q media kelip shi'qpaqta.

Tag'i' bir ayri'qsha atap wo'tetug'i'n na'rse sol, Internette barli'q g'alaba xabar qurallari' birigip, konvergenciyanbaqta. Bul so'z lati'nsha «convergo» so'zinen aling'an boli'p, «jaqi'nlasip ati'rman» degendi bildiredi. Konvergenciya jurnalistikada bir neshe formada baqlanadi'. Woni'n' g'alaba xabar qurallari'n ja'mlestiriw boli'p yesaplanadi'. Internet sistemas'ndag'i' online g'alaba xabar qurallari' ha'reket yetedi. Da'stu'riy baspaso'z on-layn formasi'nda waqi'yalardi' sa'wlelendiriwde tekstten de, su'wretli ko'rinisten de, fotosu'wretlerden de paydalansa, radio menen televidenie bolsa, Internet arqali' du'nya menen tuwri'dan-tuwri' baylani'spaqta. Ha'zir bir neshe tu'rdegi mag'li'wmat jetkeriw us'hlari'ni'n' birigip kelmekte. Zamanago'y jurnalistikada «multimedia jurnalisti» degen so'z dizbegi qollani'lmaqta.

Internetdegi yen' ken' rawajlang'an saytlar da'stu'riy g'alaba xabar qurallari' saytlari' boli'p tabi'ladi'. Ma'selen, Ull' Britaniyadag' VVSdin' www.news.bbc.co.uk, "The Financial Times" t'ni' www.ft.com, ha'm tag'i' basqalar kiredi.

Internetke du'nyadag'i' rawajlang'an yellersi'yaqli' O'zbekistan da qos'lg'an. 1996-j'ld'ni' ba'ha'rinde, ma'mleketlik da'rejede yelimiz g'alaba xabar qurallari'n xali'q arali'q jan'ali'qlar menen ta'miynlew maqsetinde Internetten paydalan'w baza du'zildi. Mag'li'wmatlarg'a qarag'anda, Internet watani' AQSh 1956 j'ldan postindustrial, 1974-j'ldan baslap informatsiyal'q ja'miyet da'rejesin alg'an. O'zbekistan teleradiokompaniyasi da 2006 jildan baslap Internette o'zinin'

elektron versiyas^h shi`g`ardi`. Bul arqali` teleradiokompaniya^h barli`q kanallari`n^h materiallari` menen tani`si`p shi`g`i`wi`mi`zg`a boladi`. Biz televizor arqali` bir waqi`tta tek te bir telekanaldi` ko`remiz, wonnan informatsiya alami`z. Al, Internettegi saytlar arqal? bolsa bir neshe telekanallard<sup>h</sup> ma`limlemelerin ali`wga boladi`. Internettegi ko`rsetiwlerdin` mazmuni` menen woqi`p tani`sami`z. Bul arqali` mag`li`wmatlar arxivine qatnas jasawg`a boladi`.

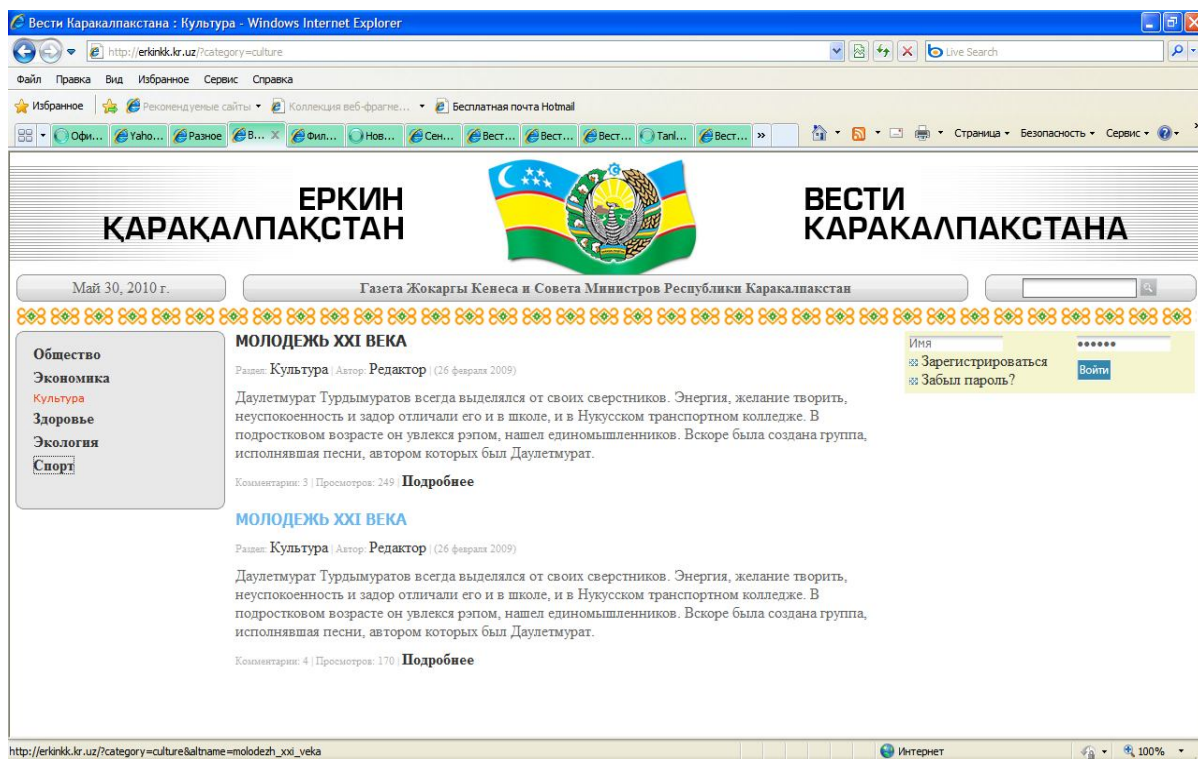
O`zbekistan Milliy teleradiokompaniyasi` sayti`nda respublikami`zdag`i` 4 iri telekanallardi`n` du`zilisi, wolardi`n` ali`p baratug`i`n xi`zmetleri haqqi`nda mag`li`wmatlar bar. Ma`limlemeler 3 tilde beriledi. Bul arqali` O`zbekistan teleko`rsetiwlerin du`nya xali`qlari` ko`riw mu`mkinshilikleri payda boldi`. Al, televidenie arqali` bular wo`zbek yamasa rus tilinde berilip bari`ladi`. Ayi`ri`m jan`ali`qlar jetkeriwshi informatsiyali`q ko`rsetiwler ingliz tilinde beriledi.

Internet jurnalistikasi` Qaraqalpaqstan jurnalistikasi`na da u`lken jan`alani`wlar a`keldi. Baspaso`z tariyxı`na qarag`anda, respublikami`zda gazetalar 1924-ji`li` tiykar sali`ndi`. Birinshi gazeta «Birinshi ad`m»nan baslang`an gazetalar izinen gazetalar sh`g`a baslad?

1932-ji`li` jurnalistikami`zdi`n` ja`ne bir jan`a beti ashi`ldi`. Qaraqalpaqstan radiosi` wo`z jumi`si`n basladi`. Xali`qti`n` informatsiyag`a bolg`an talabi` ku`shli

ha'm zamang'a bola ken'yedi. Ko'p adamlar sonday woy'g'a bardi' "Yendi radio gazetani'n' barli'q wazi'ypasi'n wo'zinde saqlaydi'". Ha'r bir g'alaba xabar qurali'ni'n' atqaratug'i'n xi'zmetleri ha'r qi'yli' yedi.

Izbe-is rawajlani'wlar ja'ne bir g'alaba xabar qurali'na tiykar saldi'. 1964-ji'li' Qaraqalpaqstan televideniesi wo'z jumi'si'n basladi'. Bul payi'tta adamlar "Yendi radiog'a talap qalmasa kerek" dep woylag'an bolsa ta'jip yemes. Sebebi, gazetani'n' ma'limleme jetkeriw wazi'ypasi'n televidenie atqaradi' degen woylar ba'ntledi. Xali'qti'n' ma'limleme bolg'an talabi' arta berdi. Informaciya a'siri dep atalg'an XXI a'sirde bolsa, g'alaba xabar qurallar? qatari'na jan'a qalaba xabar qurali' Internet qosi'ldi'. Internet da'slep ma'limleme jetkeriw worni' bolsa da son' woni'n' tarawi' ken'eyip, gazetalardi'n' elektron versiyalari' payda boldi'. Usi'lardi'n' qatari'nda Qaraqalpaqstanda birinshi boli'p wo'zinin' Internetten web-sayti'n ashqan «Yerkin Qaraqalpaqstan» ha'm «Vesti Karakalpakstana» gazetalari' boldi'.

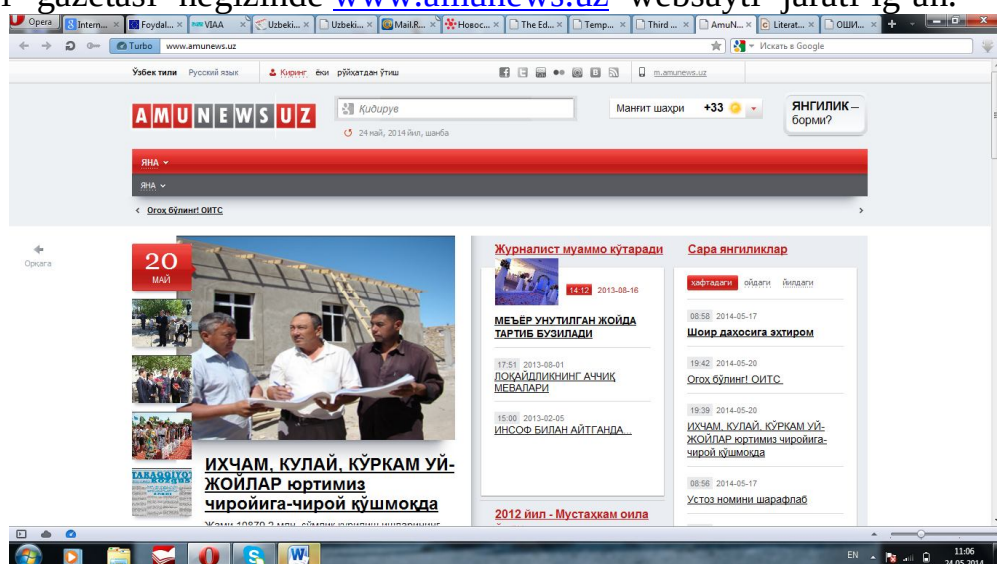
Internette g'alaba xabar qurallari` saytlari`ni`n` jarati`li`wi` elektron basi`li`mlardi`n` payda boli`wi`na a`keldi. Internet payda yetken wo`zgerisler xali`qti`n` informaciyag`a bolg`an talabi`n ja`ne de artti`rmaqta.

Jan`a elektron gazetalar payda boldi`, qag`az usili`ndag`i` gazetalardi`n` elektronli`q formalari` auditoriya di`qqati`na usi`ni`lmaqta.

Ha`zirgi da`wirde jurnalg`a degen talap biraz to`menlese kerek. Sebebi, jurnal ayi`na bir ret shi`g`adi`. Buni`n` gazetadan ayi`rmashi`li`g`i` ma`limlemeler ken` ja`ne analizlengen formada beriledi. Al, Internettegi gazetalarda da bunday usi`llardi`n` tabi`wg`a boladi`. Sebebi, internet-gazetan` arxivi boli`p, wonda barli`q informaciyalar toil`q saqlanadi`.

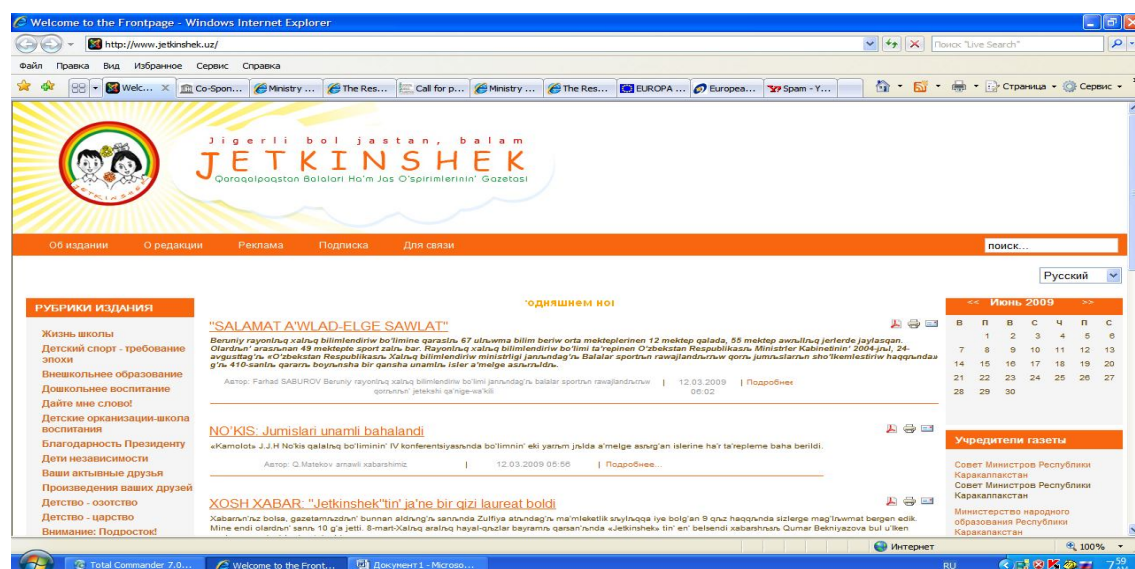
Elektronli`q basi`li`mlard`i`n` qag`az gazetalardan basli` wo`zgesheligi, wol gipertekst formasi`nda boladi`. Elektron basi`li`mlarda lid beriledi. Bul arqali` woqi`wshi` gazetadag`i` materialdi`n` qi`sqasha mazmuni` menen tani`sadi`.

Jan`alani`wlar Internet jurnalistikani`n` jan`a tarawi` si`pati`nda ha`reket yetip ati`r. Yelimizde ji`l sayi`n Internetten paydalani`wshi`lar sani` arti`p barmaqta. Ha`zirgi waqi`tta respublikami`zda ko`plegen gazetalar wo`zini`n` electron versiyalari`n` jaratpaqta. Ha`tteki, rayonli`q gazetalardi`n` wo`z sayti`n` ashi`wi quwani`shli` jag`day boli`p tabi`ladi`. Ma`selen, A`miydarya rayoni`ni`n` "Davir ko`zgusi" gazetasi` negizinde www.amunews.uz websayti` jarati`lg`an.

«Taraqqiyot ko'zgusi» gazetasi' o'zbek tilinde A 3 formati'nda ha'r ayda to'rt ma'rtebe shi'g'adi'. «Taraqqiyot ko'zgusi» gazetasi'ni'n' internette o'zinin' www.amunews.uz veb sayti'na ha'm taraqqiyot@amunews.uz elektron pochta'si'na da iye. Gazetani'n' veb sayti'nda bir qancha menyular ko'zge taslanadi' ha'm qayta islenip taza jan'ali'qlar menen tolti'ri'li'p bari'ladi'. A'lbette, gazetani'n' veb sayti' bolg'an son' menyular qayta isleniwi kerek. Biraq ayi'ri'm respublikali'q gazetalardi'n' veb saytlari'na kirgenimizde ha'tteki bir ay dawami'nda jan'ali'qlar qayta islenbegenin ko'remiz.»⁴ Barli'q rayon gazetalari' da usi'nday iske tezirek qol uri'iw'i' kerek degen voydaman.

Respublikali'q gazetalardan “Jetkinshek” gazetasi' websayti'na iye.

Yen` iri jetiskenlik dep “Qoraqalpog`i`ston tongi” gazetasi`ni`n` websayt`in` atap wo`tiw kerek. Wonda usi` gazetani`n` websayt`i` materiallarg`a, rubrikalarg`a, menyularg`a bay.

⁴ Jarimbetov E., Rahimbaeva M. «Taraqqiyot ko'zgusi» gazetasi'nda informaciya janri'ni'n' beriliwi (2014-jil'ldi'n' birinshi sheregi mi'sali'nda) // //Respublikali'q ilimiy-teoriyalı'q konferenciya . Globallasi'w processı ha'm g'alaba xabar qurallari' xi'zmeti. Ilimiy miynetler toplami'. No'kis. QQMU. 2014. 194 bet

“O‘zbekistan boy‘nisha 2014-j‘ld‘n’ 1-fevral sa‘nesine shekem 709 gazeta, 289 jurnal, 14 axborotnama byulleten, 4 ma‘limleme agentligi, 63 televidenie, 32 radio, 261 veb-sayt, sonday-aq, 108 kitap baspasi`, 1750 den aslam poligrafiyali`q ka‘rxanalar ma‘mleketlik dizimnen wo’tken. G‘alaba xabar qurallari` sani`ni`n’ arti`p bari`wi` respublikada media bazari`ni`n’ jedel qa’liplesiwinen da’rek beredi.”⁵

Lekin, respublikami`zdag’i` derlik barli`q gazetalarda Internet materiallari` beriledi. Qaraqalpaqstan jurnalistikasi`ndag’i` “..jan’a wo’zgerisler Qaraqalpaqstan baspaso’zinde de ko’zge taslanadi`. Ma’selen, «A’miwda’rya» jurnali` ha’m «Qaraqalpaqstan jaslari`» gazetasi`ni`n’ ko’lemi u’lkeydi” dep jazadi` filologiya ilimlerinin` kandidati` Z.Qoji`qbaeva.⁶

1970-j‘llardan baslap informatsiyal‘q texnologiyalarda konvergentsiyalas‘w qub‘l‘q basland?. 1980-j‘llar? Evropada ha’m AQSh ta esittiriw menen ko’rsetiwlerdin’ konvergentsiyalas‘w? ju’zege kele baslad?. Al, 1990-j‘llardan baslap, Internettin’ kirip keliwi menen konvergentsiya turm‘sh‘m‘zda ken’ ha’wiy

⁵ Bekbawliev D. Globallasi`w procesi ha’m baspa g‘alaba xabar qurallari` xi`zmeti . //Respublikali`q ilimiy-teoriyalı`q konferenciya . Globallasi`w processi ha’m g‘alaba xabar qurallari` xi`zmeti. Ililmiy miynetler toplami’. No’kis. QQMU. 2014. 27 bet.

⁶ Qoji`qbaeva Z. G’a`rezsizlik da`wiri` baspaso`zinin` tipologiyali`q qa’liplesiw bag`darlari` // Respublikali`q ilimiy-teoriyalı`q konferenciya . Globallasi`w processi ha’m g‘alaba xabar qurallari` xi`zmeti. Ililmiy miynetler toplami’. No’kis. QQMU. 2014. 46 bet.

ala baslad?. Jurnalistikada barli`q g'alaba xabar qurallari` konvergenciya usi`li`na wo'tti. Yelimizge 1996-jılı Internet kirip kelgeni menen jurnalistikamızdın` konvergentsiyalas`w jol? 2005-jıldan basland?. Da'slepki gazetam`z birinshi bol`p, elektron variantına iye boldı, Internetten saytın ashtı. Waqi`t wo'tip, televidenimiz, radiom`z elektron versiyalar`na iye bolad? ha'm konvergentsiyan`n` jan'a us`llar?ju'zege kelerine gu'man joq.

«Bu'gin O'zbekstanda basqar`w liberallast`r`w ma'mleket ha'm ja'miyetti modernizatsiyalaw, ekonomikan` erkinlestiriw, a'dalatlı, puqaral`q ja'miyettin` rawajlan`w protsessinin` en'giziliwi menen g'alaba xabar qurallar` x`zmetine jan'asha ko'z-qaras? qatnas jasawd? puqaral`q ja'miyettin` en' a'hmiyetli institutlar`nan biri bolg'an g'alaba xabar qurallar`n`n` x`zmetin erkinlestiriw ma'selelerine ayr`qsha itibar beriwdi talap etedi».⁷

Juwmaqlap aytqanda, g'a`rezsizlik da`wirinde O`zbekistanda da`stu`riy jurnalistika da, Internet jurnalistikada jedel pa`t penen rawajlani`p, ja`ha`n jurnalistikasi` talaplari`na say jumi`s ali`p bari`wg`a umti`lmaqta. Buni` biz worayli`q basi`li`mlardan da, rayonli`q basi`li`mlardan da ko`riwge boladi`.

⁷ Karimov i. Elimizde demokratiyal`q reformalard`bunnan b`layda teren'lestiriw h'a'm puqaral`q ja'miyettin` rawajland`r`w kontseptsiyas`// Prezidentimizdin` O'zbekstan Respublikas`Oliy ma'jilisi N`zamsh`r`q palatas`h'a'm senat`n`n` qospa ma'jilisindegi bayanat? 12-noyabr 2010-jıl.

1.2. Universitet gazetasi`ni`n` wo`zgesheligi

Gazetalardi`n` qag`az varianti` yamasa da`sturiy jurnalistikadag`i` ko`rinishi boyi`nsha o`zbekistanli` ilimpazlar,<sup>8</sup> sonday-aq qaraqalpaqstanli` ilimpazlar ilimiy miynetler jazdi`.<sup>9</sup> Biraq, elektron varianti` boyi`nsha jazi`lg`an miynetler ju`da` az, ha`tteki joqti`n` qasi`nda. Buni`n` sebebi, elektron basi`li`mlar yendi-yendi qaraqalpaqstanli` gazeta woqi`wshi`lar qa`wimine kirip kelip ati`rg`ani`nda dep bilemiz.

Biz Latviyada bolg`an payi`ti`mizda universitetge woqi`w sistemasi` menen wol jerdegi jurnalistika menen de qi`zi`qti`m. Sonli`qtan, Latviya universitetinde shi`g`atug`i`n` "Alma-Mater" basi`li`mi` menen wo`zimizdin` "Qaraqalpaq universiteti" gazetasi`n` sali`sti`ri`wg`a mu`mkinshilik payda boldi`. Da`slep wo`zimizdin` universitet gazetasi` tuwrali` ayti`p wo`tkim keledi.

Qaraqalpaq ma`mleketlik universitetinin` studentleri ha`m professor-woqi`ti`wshi`lari` basi`li`mi` yesaplang`an - «Qaraqalpaq universiteti» gazetasi` tek universitet ko`lemindegi gazeta bol`wi`na qaramastan, on`n` payda bol`w ja`ne qaliplesiw jollar? ju`da` uzaq. Bir neshe do`ertiwshilik miynetler na`tiyjesinde, ju`da` ko`plegen jurnalistlerdin` miyneti arqas`nda gazeta ha`zirgi awhal`na keldi. «Qaraqalpaq Universiteti» gazetas? yen` da`slep «Sovet mug`allimi» degen at penen No`kis ma`mleketlik pedagogikal`q institut? qas`han 1965-j`l 1-aprelden baslap sh`g`a baslad?. A`lbette, Qaraqalpaqstandag`? birinshi ash`lg`an joqarg`? oq`w orn`nda bul gazetan`n` boy tiklewi u`lken jan`ali`q boli`p yesaplang`an. Mine, usi`nnan-aq ko`rinip turi`pti`, sol waqi`tlarda-aq ja`miyetshilikte jurnalistlerdin` jumi`si` joqar?bahalang`an.

⁸ Muh`ammedjanov N. Publitsistika janrlari. T.: 1978, Tog`aev O. Publitsistika janrlari. T.: Wqituvchi. 1976, Tog`aev O. Ibratli saboqlar. T.: Wqituvchi. 1987. Hamdamov Yu. Zamon va mezon T.: Wzbekiston. 1991.

⁹ Nurmuh`ammedov M.K. Sh`g`armalar? II tom. N, «Qaraqalpaqstan» 1985, Turs`nova G. Jaw`nger janr imkaniyatlar? 1972, Qoj`qbaeva Z. Ocherklerde moral temas?// Tolg`an`lar. No`kis 1997. Qaraqalpaq publitsistikas`nda sud ocherkleri. No`kis, Qaraqalpaqstan, 2009. Qanaatov E. Miynet adam`n`n` portretin jasawda sheberlik // Jurnalistika va adabiët. Toshkent. 2008.

Gazeta da'slepki waqta yeki tilde rus ha'm qaraqalpaq tilinde basılǵ'an.

Gazeta 1975-jılǵ'a shekem turaqlı shıǵıǵan turdı. 1976-jıl No'kis ma'mleketlik universiteti ashiǵ'anda, woqıw da'rgayı'nı'n rektori yetip akad. Charjaw Abdirov bolıp saylandı. Sol waqıttagı partiya komitetinin baslıǵı Yuriy Afanasevich Gurev, Xalmurat Saparov ha'm Ch.Abdirov birgelikte ken'ese otırıp, gazetag'a «No'kis universiteti» degen at qoyadı ha'm onı qaytadan qolǵ'a aladı. Birinshi redaktor bolıp A'denbay Ta'jimuratov saylanadı. «No'kis universiteti» jurnal formasında u'sh-to'rt sanı bir qosılıp shıǵıp turdı. Jılına bir ret «Abiturientler ushın arnawlı sanı» shıǵarıldı. Tiykarınan bunda fakultet turmısı, ag'la studentler haqqında, ha'r bir qa'nigelik ushın bir bet tan'landı.

Son' redaktorlar Jan'abay Narımbetov, Jumıtbay Qayıbaev, Genjemurat Esemuratovlar izbe-iz redaktorlıq yetedi. Gazetanıń tirajı bul waqıtlar 3000 danadan asıp ketken edi. Bul da'wirler «No'kis universiteti»nin' en' gu'llep-jaynag'an payıtlar edi. Fakultet turmısı, konferentsiyalar, bolıp o'tken kesheler gazetada turaqlı ra'wishte talqılandı. Lekin, XX a'sirdin' 86-jılına kelip gazeta shıǵıwın u'ziliske tu'sirdi.

«No'kis universiteti» gazetası u'ziliske tu'sti. Al, 1999-jıl 22-iyulda «Qaraqalpaq Universiteti» degen at penen qaytadan basılıp shıǵarıldı. Sho'lkemlestiriwshiler tiykarınan: Universitet rektoratı, Ruwxıylıq ha'm ag'artıwshılardı ja'miyetlik orayı, «Kamolot» ja'miyetlik worayı, ka'siplik awqamı, filologiya fakulteti, jurnalistika bo'limi bolıp yesaplandı. Gazeta uranı «Bilim menen baxıt jolı ashılardı» dep wo'zgerdi. Ol segiz betten ibarat bolıp, formatı A-4 boldı.

«Bir kese shay u'stinde», «Bir soraw», «Sırt sandıǵı», «Ku'лки ka'rwanı» rubrikaları jetekshi rubrikalar bolıp, ha'zirge shekem olardıń qatarına «Dem alıs beti», «A'lemdegi ga'pler», «Danalar hikmetinen» tu'rli basqatırma, krossvordlar qosıldı.

«Qaraqalpaq universiteti» gazetası bolıp qayta sho'lkemlestirilgenen son' redaktor Minajatdiyn Qutl'muratov ha'm juwaplı xatker Bayjan Uzaqovlar gazetası qaytadan qolg'a alıp, onıń qızıl bolıwına ko'p u'les qostı. Olar tınbay do'retiwshilik penen izlenip, qızıl rubrikalar ashtı.

Gazetadag'ı bir o'zgeris, 2000-jıldan baslap, gazeta latın grafikasında «Qaraqalpaq universiteti» bolıp shıǵ'a basladı. Bizin' baqlawmız sonı ko'rsetedi, usı payattan baslap negedur, keyingi jıllar gazeta ayına eki ma'rte shıǵatug'ın bolıp qaldı. Bul, a'llette bazar ekonomikasına o'tiw da'wirindegi qıyınshılıqlar sebebinen bolsa kerek. Ja'ne de, gazetası oqıp otırsaq, onda ayrım jiyi-jiyi orfografiyalıq, tez-tez stilistikalıq nuqsanlardı ko'rip qalamız. Bazı maqalalar teması mazmunına sa'ykes bolmay shıǵadı. A'llette, bul kemshilikler waqıtsha qubılıs. Ha'zirgi künde 1550 dana tirajǵa iye bolǵan bul gazetanı tek g'ana eki shtatın bolıwı, onı shıǵıw protsessinde ju'da' awır miynet talap etedi. Waqıt o'tip, gazetanı joqarında ko'rsetilgen qa'te-kemshilikler saplastırılıp barılmaqta.

Biz analiz etken sanlar ishinde, 1999-jıl bayram sanlar ren'li tu'rde berilgenin anıqladıq. Al usı jılǵı? Universitetimizdin' 25 jılıq bayramı mu'na'sibeti menen gazeta ren'li bolıp, o'z tariyxı ha'm ha'zirgi turmıs haqqında bir qansha mag'lıwmatlar berildi.

Mine, usılayınsha «Qaraqalpaq universiteti» ko'p g'ana da'wirlerdi izge qaldırıp, ha'zirgi künimizge jetip keldi.

Gazetaga ha'zirgi waqıtta filologiya ilimlerinin` kandidati`, journalist Hurmet Atajanov redaktorlıq yetedi.

Biz wonıń iskerligin ayrıqsha atap wotkimiz keledi. Gazetaniń ha'zir Internette websaytı bolmasa da, wonıń elektron variantı www.karsu.uz degen universitet saytında «Qaraqalpaq Universiteti» gazetası degen menyu menen beriledi.

Gazeta qag'az formasińniń ko'shirmesi bolıp tabıladi. Sonlıqtan, pdf formatta ja'riyalanadı. Bul arqalı gazeta menen tek Qaraqalpaq ma'mleketlik

universiteti studentlari menen professor-woqi'ti'wshi'lari' tani'si'p qoymastan, respublikami'z, yelimiz, qala berdi si'rtta woqi'p yamasa islep ati'rg'an adamlar da tani'sa aladi'. Demek, gazeta bul arqali' tarali'w shegerasi'n ken'eytti. Gazeta qaraqalpaq tilinde beriledi. Sonli'qtan buni' tek qaraqalpaq tilin tu'sinetug'i'n woqi'wshi'lar qa'wmi woqi'w mu'mkin.

Gazetani' biz Latviya universitetinin' "Alma-Mater" basi'li'mi' menen sali'sti'rami'z.

"Xabarshi'" ilimiy jurnali' da Qaraqalpaq ma'mleketlik universitetinde basi'li'p shi'gari'ladi'. Buni'n' aldi'na qoyg'an maqseti universitet, respublika, putkil O'zbekistan ilimpazlari'ni'n' ilimiy miynetlerin, ilimdegi tabi'slari'n ken' ja'miyetshilikke yen' jaydi'ri'wdan ibarat.

O'zbekistanda 2012-ji'ldi'n basi'nda Internetten paydalani'wshi'lar sani' 8,8 million adamdi' qurag'an, „UZ“ domen zonasi'ndag'i' aktiv domenlar sani' 2012-ji'ldi'n' yanvari'na 13674 ge jetken. Bul ko'rsetkishler 2014-ji'lda Internetdan paydalani'wshi'lar sani' 10 millionnan artqan, aktiv domenler sani' 16 359g'a jetken.¹⁰

Demek, Internet jurnalistikasi' O'zbekistanda ha'm da'stu'riy ha'm zamango'y jurnalistika rawaji'na u'les qospaqa.

¹⁰ <http://uzinfocom.uz/ru/news/370>

1.3. O'zbekistanda elektron basi'li'mlardi'n` payda boli'wi`

Internet jurnalistikasi` boyi'nsha rus ali'mlari`nan A.A. Kalmi`kov, L.A. Koxanovalardi'n`¹¹, o'zbekistanli` ali'm D.Rashidovani'n`¹² miynetleri bar.

Internettin' G'XQ qatar`na kirip keliwi jurnalistika taraw`n`n` ken'eyiwine u'lken qa'dem bold?. A'sirese, ol G'XQ taraw`nda eki u'lken o'zgeris jasad?. Birinshisi, du'nya boylap ma'limleme alnal`sh` tezlestirdi, yag'n`y belgili bir sekundlar ishinde ja'ha'nnin' qa'legen orn`na informatsiya jetkeredi. Yekinshisi, Internet auditoriya menen qari'm-qatnasta boli'w sheklewlerdi azaytti`rdi`. Qaraqalpaqstanda Internet jurnalistikasi baslanıp ketti. Biraq, ko'pshilik qa'nigeler on?ta'n almay atır. Sebebi, Internetti g'alaba xabar kuralı dep esaplamaydı degen pikiridi biz waq`sha qub`l`sh` dep ataym`z.”¹³

“O'zbekistanda 2006 ji`ldan xi`zmet yetip kiyati`rg`an Milliy ma'limleme izlew sistemasi` [www.uz](http://www.uz) sayti` Internette wo`zbek tilindegi resurlardi'n` dizimin, wolardi'n` top-reytinglerin belgilep kelmekte. Ha`zirgi ku`nde wo`zbek tilindegi resurslardi` ko`beyttiriw, ma`mleketlik organlari, ma`limlemeni jetkeriw, ta`lim, ma`deniyat, xi`zmet ko`rsetiw bag`darlari`nda jetekshilik yetip ati`rg`an saytlardi` ko`riwimiz mu`mkin. Soni`n` ishinde "G'XQ ha`m jan`ali`qlar" bag`dari`nda www.gazeta.uz, www.mtrk.uz, www.uza.uz, si`yaqli` saytlar yen` joqari` wor`indi` iyelegen halda, "Ma`mleketlik basqari`w organlari`" bag`dari`nda [www.gov.uz](http://www.gov.uz), [www.mfa.uz](http://www.mfa.uz), [www.soliq.uz](http://www.soliq.uz), [www.meteo.uz](http://www.meteo.uz), [www.uzedu.uz](http://www.uzedu.uz) saytlari`, "Ta`lim" bag`dari`nda [www.ziynet.uz](http://www.ziynet.uz), [www.arxiv.uz](http://www.arxiv.uz), [www.fikr.uz](http://www.fikr.uz) kibi saytlar jetekshi, "Ja`miyet" bag`dari`nda www.islom.uz, www.ziyouz.uz,

¹¹ Kalmikov A.A., Koxanova L.A. Internet jurnalistika. Moskva, Yuniti, 2005.

¹² Rashidova D. Rashidova D.K. «Internet v Uzbekistane: problem?i vozmojnosti», Toshkent, UzMU, 2003; «Internet kak istochnik jurnalistikoy informatsii», TashGU, 1999, (Konspekt lektsiy).; «Informa-tsionn`e texnologii i interaktivnaya Internet jurnalistika», UzMU, fakultet jurnalistiki, 2003

¹³ Mamutov E. Qaraqalpaqstanda Internet jurnalistikanın' qa'liplesiwi, pitkeriw qa'nigelik jumisi, No'kis-2010, 10 bet.

www.haqida.uz, kibi saytlar yen` joqari` na`tijeni ko`rsetip top-reytingnin` joqar`I wori`nlari`n yelep kelmekte. Bunnan ko`rinip turipti`, usi` saytlar Internette wo`zbek tilindegi resurslardi`n` arti`wi`na yen` ko`p u`les qosi`p kiyati`rg`an saytlar qatari`nda turi`pti`.”¹⁴

O`zbekistanda ha`zirgi ku`nde eki ma`mleketlik ha`m bir ma`mleketlik emes ma`limleme agentlikleri jum`a isleydi.

1. O`zbekstan milliy axborot agentligi
2. «Jahon» xabar agentligi
3. «Turkiston - Press» g`a`rezsiz ma`mleketlik emes xabar agentligi.

O`zbekstan milliy axborot agentligi O`zbekstandag`? barl`q jan`al`qlard? toplawsh? oray. Agentlik 1921-j`d? O`zTAG - O`zbekstan telegraf agentligi bol`p du`zildi. Ma`mleketimiz o`z g`a`rezsizligine eriskennen keyin 1992-j`ddan beri ol O`zbekstan milliy axborot agentligi bol`p qayta sho`lkemlestirildi. Agentlik respublika boy`nsha sotsiall`q, ekonomikal`q, siyasiy, ma`deniy, sport jan`al`qlar`n toplaw ha`m tarqat`w menen shug``lanad?. Walayatlarda ju`z bergen o`zgerisler, ha`r tu`rli j`y`nlar, Prezidenttin` respublika ha`m s`rt ellerge sapar? milliy axborot agentligi ta`repinen tarqat`lad?.

«Jahon» xabar agentligi - respublika s`rtq? isler wa`zirliginde sho`lkemlestirilgen bol`p, s`rt ellerdegi tiykar`nan O`zbekstannn`n` xal`q aral`q ab`roy? ha`m s`rtq? siyasiy qatnas`ha baylan`sl? mag`l`wmatlard? tayarlayd?. Agentliktin` tiykgarg`? maqseti o`zinin` ekonomikas?, ma`deniyat?, sotsiall`q turm`sh? s`rt ellerge propagandalawdan, an`g``tag`? u`git-na`siyatlawdan ibarat.

«Turkiston - Press» g`a`rezsiz ma`mleketlik emes axborot agentligi 1998-j`d? du`zilip, on`n` tiykgarg`? maqseti ma`mlekettegi barl`q taraw ha`m salalar boy`nsha

¹⁴ Xoliqulov J. Internette o`zbek tilidagi resurslarning rivojlanishi: istiqbollari, muammolari//// Respublikali`q ilimiy-teoriyal`q konferenciya . Globalasi`w processi ha`m g`alaba xabar qurallari` xi`zmeti. Ililmiy miynetler toplami`. No`kis. QQMU. 2014. 156 bet.

jan'alqlar toplaw ha'm tarqatqwdan ibarat. Ma'mlekettegi xabar agentlikleri menen t'g'z baylansta jum's isleydi.

Biz joqarqda birinshi bapta ja'ha'n xabar agentliklerine onsha ko'p bolmasa da, azq-kem minezleme keltirgen edik. Olardn' ma'limlemelerinin' jo'nelisleri, gazeta-jurnallar? qansha nusqada sh'g'ad?, - degen sorawlarg'a da juwap berip o'ttik.

Us? jerde, ilimiy izertlewimizdin' obekti: «O'zbekstanda xabar agentlikleri: olardn' ja'miyetlik-siyasiy o'mirde tutqan orn?» - eken, bug'an Amerika, Kanada, yaki bolmasa Yaponiya, Q'tay, Mongoliya agentliklerinin' ne baylanst?bar - degen qarama-qars?soraw yaki pikirdin' tuwqlw?ta'biyiy hal.

Aldn' ala son? aytq o'tiwimiz kerek, O'zbekstan o'z g'a'rezsizligine eriskennen berli, du'nyag'a tanqla baslad?. A'llette, eski du'zim, eski is ta'rtibi menen ma'deniyat, jurnalistika ulq-wma qays? taraw bolmasn ko'p jqlq ta'jiriybelerge iye ma'mleketlerden u'lgi alqwg'a tuwra keledi. Usqlardn' qatarha ma'limleme agentlikleri de kiredi. Biz bul bo'limde m'salg'a keltirip o'tken O'zbekstan milliy xabar agentligi, «Turkiston-Press», «Jahon» xabar agentliklerinin' maqseti ha'm hazqypalar? menen de tansttq o'tiw izertlew jum'smzd n' tiykarg'?wazqypalar n n' biri esaplanad?.

O'zbekstan milliy axborot agentligi 1992-jql dan, «Jahon»-1995-jql dan «Turkiston-Press» agentligi 1998-jql dan baslap o'z x'zmetin atqarq kiyatqg'an bolsa, ken' ja'miyetshilikke tarqatqlatug'n xabarlar O'zbekstan teleradiokomaniyas?, «Xalq swzi», «Narodnoe slovo», «Pravda Vostoka», «Molodej Uzbekistana», «Hurriyat» ha'm tag'? basqa gazeta-jurnallarda o'z xabarlar?, maqalalar? jurnallarnda jarq ko'rip g'alaba xalqt? du'nyada bolq atqg'an waqqyalar menen tansttq barad?.

«O'zbekstan Milliy xabar agentliginin' ja'ha'n da'rejesindegi aybqroy? asq barqda Rossiya Federatsiyas n n' İTAR-TASS, Turkiya Respublikas n n' ANADALI, Q'tay xalq respublikas n n' Sinxua agentlikleri menen qar m-qatnas

baylanishlar? ornatilgan. O'zA n' en' zamanago'y texnikalq qurallar? menen ta'miynlengenligi sebepli imkaniyatlar ju'zege kelip atf.»¹

«Ja'ha'n» xabar agentligi 1995-j'f' noyabr ay'nda sho'lkemlestirildi. Onda alp'stan aslam x'zmetker jum's islep, olardan ong'a jaq'n? elimizdin' s'rt ellerdegi elshixanalar'nda x'zmet atqarad?. On'n' tiykarg'? waz'ypalar? to'mendegilerden ibarat:

-O'zbekstann'n' siyasiy, ja'miyetlik-ekonomikalq turm's? tuwral? s'rt ellerge tezlik penen xabarlar jetkeriw ush'n milliy xabar agentligi ha'm xalq xabar oraylar?menen barqulla baylan'it?ta'miynlew;

- si'rt yellerde xalq aralq birge islesiw ush'n O'zbekstann'n' imkaniyatlar? haqq'nda gu'rrin' etiwshi xabar byulletenleri, mag'l'wmatlarkataloglar, gazeta-jurnallar ha'm basqa da baspaso'z kompyuter, foto-audiovidual o'nimlerin do'retedi ha'm taratad?;

«Ja'ha'n» xabar agentliginin' du'zilisi administratsiya (direktor ha'm xatker) ha'm de onlag'an x'zmet tu'rinen (redaktsiyalq baspa xabar da'stu'rleri, brifing ha'm baspaso'z konferentsiyalar?, finans-ekonomikalq x'zmet, qa'nigeler menen islesiw) jum'slar? ha'm waz'ypalar'nan ibarat.

¹ Wo'tegenov J.K. To'rtinshi ha'kimiyat so'zligi. No'kis, 2004, 28-bet.

«Turkiston-Press» xabar agentligi o'z jum'sh 1997_jiddh' aq'g'? aylar'han baslap't. On'h' waz'ypas'to'mendegishe:

-O'zbekstan turm's'ha'm du'nya waq'yalar'haqq'nda qal's xabarlar'd'toplaw, tan'law, tarqat'w.

-turistlik da'stu'rlerin sho'lkemlestiriw ha'm o'tkeriw, watanlaslar ha'm shet el puqaralar'na, ka'rxanalarg'a kompleksli turistlik x'zmet ko'rsetiw:

-reklama, baspa o'nimlerin islep sh'g'ar'w, reklamal', muz'kal' kliplerdi tayarlaw, sport ha'm ko'rkem o'ner bayramlar'h o'tkeriw;

-o'zinin' arnawl'telekanal'ha'm radiokanal'na iye bol'w;

-baspa islerin a'melge as't'w;

-xabar tarat'w boy'hsha shet el ta'jiriybelerin u'yreniw ha'm o'z x'zmetine endiriw;

-ishki ha'm s'rtq' informatsiya bazar'na xabarlar'd' sat'w, ekonomikal', ilimiy, bilimlendiriw ha'm ko'pshilik ush'h pull' xabarnamalar sh'g'ar'w, olard' ha'r ku'ni modem baylan's'arqal'klientlerge tarat'w;

«Turkiston-Press» agentligi ma'mleketlik emes xabar agentligi s'pat'nda elimizdin' ja'miyetlik-siyasiy turm's'nda ju'z berip at'g'an demokratiyal'q protsesslerdi teren'lestiriw, g'alaba xabar qurallar' imkaniyatlar'h ken'eyttiriw ha'm erkinligin ta'miynlew, olard' bazar ekonomikas' ha'm de demokratiyal'q printsipler tiykar'nda reforman' ken'eytiw, sonday-aq, O'zbekstann'h' ja'ha'n xabar bazar'nda o'zine mu'na'sip or'hd' iyelewge erisiw, respublika turm's' haqq'nda qal's ha'm haq'yq'y informatsiyan' du'nya ju'zine operativ tu'rde tarqat'w strukturas'h jarat'p beriw, ma'mleketimiz xalq'h'h' du'nya ju'zi ko'leminde informatsiyalarg'a bolg'an mu'tajlikti tol'q ta'miynlew maqsetinde du'zilgen.

«Son? ayt? o'tiw kerek - deydi «Turkiston-Press» ma'mleketlik emes xabar agentligi bas direktor? Zafar Roziyev - agentlik 2000 j?l may ay?nan berli rus tilinde «Vremya i m?», iyul ay?nan baslap o'zbek tilinde «Mohiyat» gazetalar?n sh?g'ara baslad?. Demek, agentlik quram?na ja'ne deo'z salmag'?na iye eki redaktsiya qos?ld?. Bir ga'p penen aytqanda «Turkiston-Press» respublikada x?zmet ko'rsetip at?rg'an ma'limleme agentliklari aras?nda o'z orn?n tab?wg'a miyasar bold?.»¹

Uli'wmalastirip aytqanda, electron basi'li'mlardi' O'zbekistanda yen` da`slep ma'limleme agentliklari baslap berdi. Sebebi, wolardi'n` qag`az variantlari` joq yedi. Sonli`qtan wolar toplog`an informaciyalari`n worayli`q gazetalardi'n` qag`az variant`nda ja`riylap keldi. Bu`gingi ku`ni de bul ha`reket bar, biraq, ha`r bir ma'limleme agentligi wo`zinin` Internette websayti`na iye. Sol jerde yen` da`slep xabarlardi` ja`riyalaydi`.

Ma`selen, O'zbekistan ma'limleme agentliginin` www.uza.uz degen sayti`nda respublikami`zdi'n` ishinde boli`p ati`rg`an jan`a xabarlar ha`r saat sayi`n jan`alani`p berilip bari`ladi`. Bul agentlik 7 tilde informaciya beredi. Bul jag`i`nan wol Latviyadag`i` LETA agentliginen aldi`da turadi`.

Yekinshiden, O'zbekistandag`i` xabar agentliklari ishki temalar boyi`nsha ha`m si`rtqi` temalar boyi`nsha bo`linedi. «Jahon» xabar agentligi O'zbekistanni'n` si`rtqi` siyasati`n sa`wlelendiredi. Woni'n` [www. jahon.uz](http://www.jahon.uz) degen websayti` bar. Wol ingliz, rus, o`zbek tillerinde materiallar beredi.

«Turkistan Press» xabar agentligi de rus, wo`zbek ha`m ingliz tillerine materiallar beredi, auditoriyani'n` ma'limlemege bolg`an talabi`n qanaatlandi`radi`.

Internet arqali` informaciya alg`i`si` kelgen adam usi` agentliklerdin` sayti`na kirip, izlegenin tabadi`. Demek, bul agentliklerdin` elektronli`q basi'li'mlari` boli`p tabi`ladi`. Bizin` pikirimizshe, wolar qag`az gazetalarda buri`n aq wo`zlerinin` elektron variant`n payda yetken.

¹ Roziyev Z. Zamon bilan hamnafas bo`lib. Toshkent, O'zbekiston matbuoti, 2001, N1-2, 12-bet.

II-bap. Latviya elektron jurnalistikasi` ha`m Internet jurnalistikasi`

2.1. Ha`zirgi zaman Latviya jurnalistikasi` haqq`inda

Latviyada baspa media barqulla u`lken talap ast`inda bol`gan. Birinshi gazeta “Rigische Montags (Donnerstags) Ordinari Post-Zeitung (son`i`nan Rigische Novellen dep ataldi`) 1680 ji`lda ko`rine basladi`. Ulli` arqa uri`si` baslani`iw menen jabi`lg`an. 18 a`sirdi`n` yekinshi yari`mi`nan son` qaytadan ha`reketke kelgen.

Gazeta ja`miyetlik pikirdi`n qa`liplesiwinde, milliy ha`m socially`q yerkinlikke yerisiwde, socially`q ha`m siyasiy` wo`zgerislerdi payda yetiwde, yen` basli`si` jan`adan Latviya Respublikasi`n du`ziwde a`hmiyetli rol woynadi`. 20 a`sir Latviya jurnalistikasi`nda “Jaunākās Ziņas” (1911-1940) gazetasi`ni`n` worni` girewli. Wol adamlar arasi`nda qi`zi`g`i`wshi`l`i`q payda yetti. 1930 ji`ldi`n` aqi`r`inda 250, 000 tirajda tarqalg`an, yagniy` yeldegi 8 adamg`a bir danadan jetetug`i`n bolg`an.

Latviya Respublikasi` Ken`es Hu`kimeti ta`repinen basi`p ali`ng`annan so`n ko`pshilik jurnalistler ati`p wo`ltirilgen yamasa qamalg`an. Mine, bul jag`i`nan O`zbekistan menen Latviya xalqi`ni`n` ta`gdiri jaqi`n keledi.

Iri rus tilindegi kundelikli Latviay gazetalari` - "Chas" penen "Vesti segodnya" biriktiriledi. Jan`a gazeta 10 dekabrden baslap "Vesti segodnya" brendi menen shi`g`ari`ladi`. Ekonomikali`q krizis Latviya baspa g`alaba xabar

qurallari`na wu`lken ta`sir yeti. Bir qatar rus ha`m lati`sh tillerindegi gazetalar wo`zinin` tu`rin ja`ne ko`lemin wo`zgertti, u`nemli formatlardi` tan`ladi`, geypara bo`limleri shi`g`i`wi`n toqqatti`, ayi`ri`mlari` bolsa basi`p shi`g`ari`wdi`n` basqa jiyligine wo`tti.¹⁵

Wolar yendi auditoriya ushi`n gu`respekte. Internettegi websayti`n jetilistiriw, mobil versiyasi`n jan`alamaqshi`, gazetani` toil`q tu`rde ren`lilikke wo`tkeriwdi ha`m “Chas” basi`li`mi`n betlerin ko`beytpekshi. – dep jazadi` “Golosa Rossii” xabarshi`si` Vitaliy Fotin.

2008 ji`ldagi` baslang`an ekonomikali`q krizis kishi ha`m worta bizneske u`lken ta`sie yetti. Wolardi`n` derlik ko`pshiligi reklama beriwshiler menen G`XQ qa`wenderleri yedi. Adamlar Internetten jan`ali`qlar wo`qi`ydi`. Bul gazetalar di`n` sawdag`a shi`g`i`win` toqtai`p kelmekte. Woni`n` u`stine rus tilindegi gazetalar di`n` sapasi`zli`g`i`, Rossiyada shi`g`i`p turg`an belgili gazetalar rus tilindegi latish gazetalar i`na imkaniyat qaldi`rmay ati`r. Sonli`qtan gazetalar birikpekte.

Shtatlar qi`sqari`w itimallig`i` da bar, yeki ja`ma`a`t birigip islegende wori`nlar azayadi`. Demek, yen` sapali` ha`m wo`nimli jazatug`i`n jurnalistler qaladi`.

Shatlardi` saqlap qali`wdi`n` ja`ne bir tu`ri bul electron verciyani` jetilistiriw boli`p tabi`ladi`. Bizin`she, O`zbekistanda bunday qubi`li`slar ju`z berip ati`rg`an joq. Sebebi, g`a`rezsiz baspa g`alaba xabar qurallari`n qollap-quwatlaw ja`miyetlik qori` bul iste gazeta redakciyalari`na ja`rdem bermekte.

Bugingi ku`ni Latviyada 2 million xali`q jasad i`. Wol wuli`wma xali`qti`n` 44 % rus tilinde so`ylewshi adamlar sanaladi`. Latviyada ma`mleketlik til – latish tili boli`p tabi`ladi`. Al rus tili shet tili si`pati`nda qabi`l yetilgen.¹⁶

¹⁵ http://rus.ruvr.ru/2012_11_26

¹⁶ http://rus.ruvr.ru/2012_11_26/Krupnejshie-russkojazychnie-gazeti-Latvii-obedinajutsja/

Regionalli`q ha`m jergilikli xabar agentlikleri

1. NP [Auseklis](#) (Limbaji) [lv](#)
2. NP [Bauskas Dzīve](#) (Bauska) [lv](#)
3. NP [Dzirkstele](#) (Gulbene) [lv](#)
4. NP [Jaunākās Ziņas](#) (Ludza) [lv](#)
5. NP [Kurzemes Vārds](#) (Liepaya) [lv](#)
6. NP [Kurzemnieks](#) (Kuldīga) [lv](#)
7. NP [Latgales Laiks](#) (Daugavpils) W [lv](#)
8. NP [Likuma Vārdā](#) [lv](#)
9. NP [Madonas Ziņas](#) (Madona) [lv](#)
10. NP [Ogres Vēstis](#) (Ogre) [lv](#)
11. NP [Ogres Ziņas](#) (Ogre) W [lv](#)
12. NP [Rīgas Balss](#) (Riga) [lv](#)
13. NP [Saldus Zeme](#) (Saldus) [lv](#)
14. NP [Staburags](#) (Ayzkraukle) [lv](#)
15. IN [Ventspils](#) (Ventspils) [lv](#)
16. NP [Zemgales Ziņas](#) (Elgava) [lv](#)
17. NP [Ludzas Zeme](#) (Ludza) [ru](#)
18. NP [Novaya gazeta](#) (Elgava) [ru](#)
19. NP [Rezeknenskie Vesti](#) (Rezekne) [lv](#) [ru](#)

Latviyadag`i` ko`pshilik gazetalar 10 ji`ldan kem wqaqi`ttan beri shi`g`i`p keledi.

Yen` birinshi gazeta bolsa 1822- ji`li` basi`p shi`g`ari`lg`an. G`a`rezsizlikten so`n Latviya gazetalar yerkinliklerdi seze basladi`. Hu`kimet so`z ha`m pikir yerkinligin hu`rmet yetedi. Riga qalasi`nda ko`pshilik gazetalar shi`g`ari`ladi`. Sebebi xali`q ko`p jasadı`.

Riga ma'mleket paytaxti ha'm u'lken qala, woni'n xalqi'ni'n sani` 795,000 adamnan ibarat. 1997 ji'lda Latviyada jergilikli 229 gazetalari` bolg'an, uli`wma 3 million tirajda shi`g'i`p turg'an. 72 gazeta ha`ptesine 3 ret basi`li`p turg'an. Yekshembi ku`ni gazeta shi`g'ari`lmag'an. Al, shembi ku`ni ha`ptelik sani` shi`g'ari`lg'an.

Ha`ptesine yen` ko`p shi`g'atug'i`n gazeta bul "Diena" dep ataladi`. Wol ha`ptege 6 ret shi`g'adi`. Woni'n woqi`wshi`lari` 352,000 g'a jaqi`n.

Yekinshi u'lken gazeta "Lauku Avize" degen atamada shi`g'ri`ladi`. Yel boyi`nsha gazeta woqi`wshi`lari`n'i`n 19,2 % usi` gazetani`n turaqli` woqi`wshi`lari`. "Lauku Avize" gazetasi` "Diena"day ha`ptesine 6 ret yemes, al ha`ptesine 3 ma`rtebe basi`li`p shi`g'adi`. Yag`niy`, ha`ptenin` shiyshembi, piyshembi, shembi kun`leri shi`gadi`. Bul gazeta 1988 ji`li` sho`lkemlestirilgen. Ko`bnese, Riga qalasi` turgi`nlari` ali`p woqi`ydi`, biraq, awi`llarda jasaytug'i`nlar da gazeta i`qlasbentleri yesaplanadi`.

U`shinshi iri gazeta "Panorama Latvil" dep ataladi` ha'm wol Latviya gazeta woqi`wshi`lar sani`ni`n` 6,2 % quraydi`. Wol 1991-ji`li` payda boldi`. Bul rus tilindegi adamlarg`a arnalg`an, tiraji` 24, 000di` quraydi`.

"Cas" degen atamada ja`ne birr us tilindegi basi`l'im 20,000 tirajda jari`q ko`redi.

Sonday-aq, "Rigas Balss" (35,000 tirajda latish ha'm rus), "Vakara Zinas" (13,000 tirajda, lati`sh tilinde), ha'm "Spogulis" (12,000 tirajda, lati`sh tilinde) degen atamalarda milliy keshki gazetalar baspadan shi`g'adi`. Wolar ha`ptesine 6 ku`n shi`g'adi` ha'm uli`wma auditoriyani`n` 20 %in quraydi`.

Regionalli`q gazetalar "Kurzemes Vards" (11,000 tirajda, lati`sh tilinde), "Zemgales Zinas" (10,000 tirajda, lati`sh tilinde) ha'm "Liesma" (9,000 tirajda, lati`sh tilinde) baspadan shi`gadi`. Wolar uli`wma auditoriyani`n` 30 %in quraydi`.

“Baltic Times” basi`li`mi` ingliz tilinde Rigada basi`li`p shi`g`ari`ladi`.

Kop`shilik gazeta-jurnallar menshiklestirilgen. Barli`q iri qalalar wo`zlerinin` jeke gazetalari`na iye. Wolardan 14 milliy ha`m 10 regionalli`q basi`li`mlar ha`reket yetedi.

Ko`p qalali`q ha`m rawonli`q basi`li`mlar 5 ten 25 mi`n` tirajda basi`li`p shi`g`adi`.

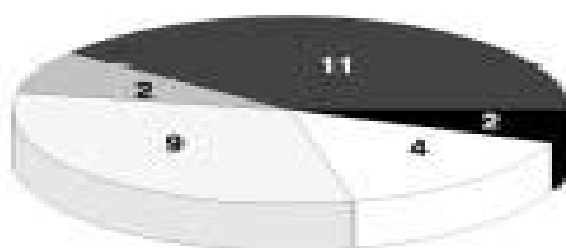
Latvijas Presses Apvieniba jeke kompaniyasi` menen birgelikte Diena kompaniyasi` gazetalardi`n` tarqati`li`wi`n baqlaydi`.

Jurnal bazari` ju`da` ken` yen` jaymag`an. Ko`pshiligi hayal-qi`zlar jurnali` sanaladi`. Da`suriy jurnallar sani` azayi`p barmaqta. Latviyada arnawli` jurnallar da rawajlanbay ati`r. Izdevnieciba Santa ha`m Izdevnieciba Baltika si`yaqli` iri baspa u`yleri jurnal bazari`ni`n` 60 %in qadag`alaydi`.

Latviya gazeta auditoriyasi` uli`wma alg`anda jaqsi` bilimge iye, wolar so`z yerkinligine iye. 1990-1995 ji`llar arali`g`i`nda gazetalar tiraji` 26 % ke wo`sti.

Advertising Expenditures — 1999

(Lats millions, in current prices)

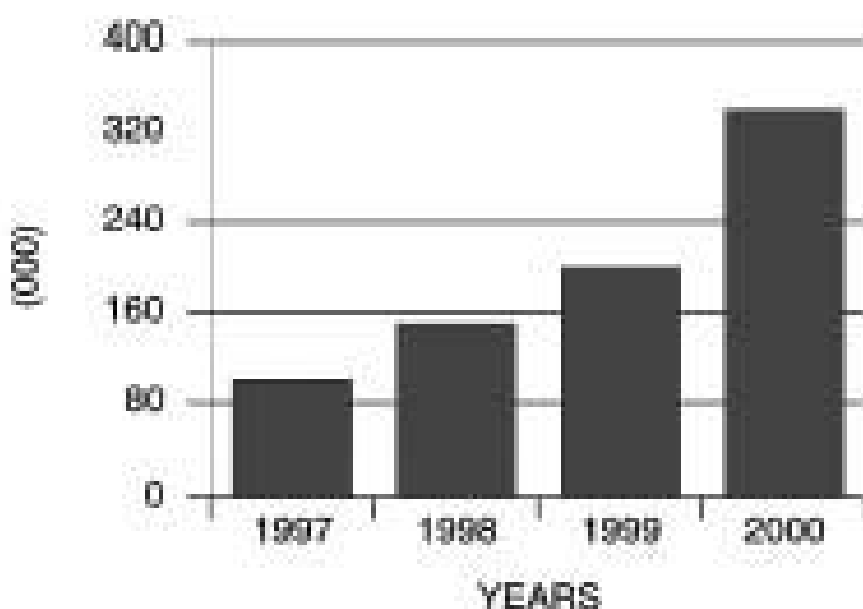
Source: World Association of Newspapers and Zenithmedia, World Press Trends 2001, p. 138.

Barli`q g`alaba xabar qurallari` a`dillik ministrliğinde pressa nizami` tiykari`nda dizimge ali`nadi`. Al, electron g`alaba xabar qurallari` licenziya ali`wi tiyis.

Gazetalar ma`mleketten hesh qanday ja`rdem pul almaydi`.

Al, milliy radio ha`m televiziya li`q kompaniya uli`wma bujetinin`80 %in ma`mleketlik qarji` yesabi`nan tabadi`.

Number of Personal Computers in Use

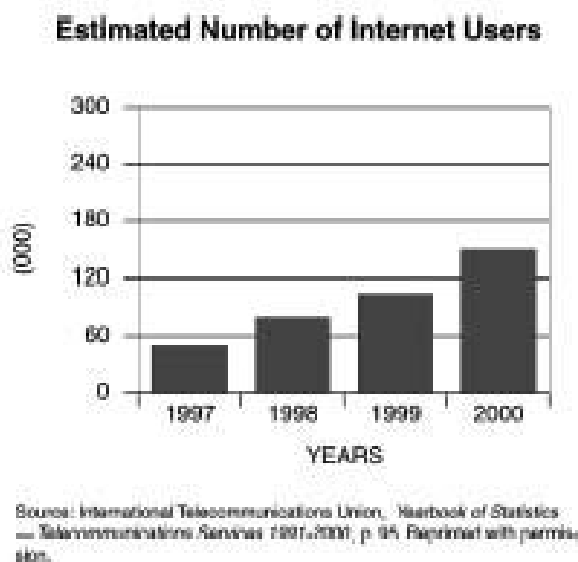
Source: International Telecommunications Union, Yearbook of Statistics — Telecommunications Services 1991-2000, p. 95. Reprinted with permission.

Shet yel medialari` yelde yerkin ha`reket yetedi, yelde boli`p ati`rg`an ma`selelrdi jazi`wg`a haqi`li`. Biraq, elektrom media sho`lkemleine 20 % ten ziyat investiciya kirgize almaydi`.

Skandinaviya ha`m Baltik yelleri menen bir qatar birge islesiw ha`reketleri bar, wolarda Latviya qarji` investorlari` da qatnasadi`.

Baltik Xabarlar xizmeti Baltic News Service (BSN) ku'nine 500den 700 ge jan'aliqlar ha'r ku'ni bes tilde eston, lati'sh, litva, rus ha'm ingliz tillerinde beriledi.

BSN 1990 ji'ldi'n`n` aprel ayi'nda Moskvada wo'qi'p ati'rg'an studentler ta'repinen payda bolg'an. Sonli'qtan Moskvada sirt yel xabarshi'lari` boladi`.

Latviyada pressa ha'm jurnalistler sho'lkemleri boli'p Latviya Jurnalistler Awqami` ha'm baspa u'yi associyasi` ta'repinen sho'lkemlestirilgen.

Bul awqamg'a 500 adam registraciya yetilgen, sonnan 350 ag`za isshen` boli'p yesaplanadi`.

Jurnalistler Awqami` ag`zalari`ni`n` 50 %i hayallardan ibarat.

Elektron media, yag'ni`y radio yesittiriw ha'm teleko`rsetiwler haqqi`nda aytsaq, Radio menen Televidenie Milliy ken`esi licenciya beredi. Mam`mleketlik ha'm ma`mleketlik yemes radiolar menen televidenieler ba`ri licenciya ali`wi` tiyis. Ma`mlekette 2 ma`mleketlik televidenie ha`reket yetedi, LTV -1 ha'm LTV-2 arqali` ko`rsetiwler beriledi. Soni`n` menen 9 jeke telestanciyalar jumi`s isleydi.

Kabelli televidenie de jumi`s ali`p baradi`.

Radio yesittiriwler yeki tilde rus ha`m lati`sh tillerinde ali`p bari`ladi`. 10 jeke radio stanciya Rigada jumi`s ali`p barmaqta. Al, mam`leketlik iri radiolar “Latvijas Radio 1, Latvijas Radio 2; ha`m Latvijas Radio 3 atamada efirge shi`gadi`.

Latvian televiziyasi` British Broadcasting Corporation materiallari`nan da worni` menen paydalanadi`.

Hu`kimet Internetke kiriwdi sheklemeydi. Biraq, sog`an qaramastan yeldegı ko`pshilik g`alaba xabar qurallari` Internetke, online jurnalistikag`a keshlew itibar qaratadi`.

Tek te iri basli` basi`li`mlardan basqasi` ju`da` ko`p di`qqat bo`lmeydi.

Latviya universitetleri journalist kadrlar tayarlaytug`i`n wori`nlar yesaplanadi`. Nordic Journalistler Worayi`nda (NJC) 1992-ji`ldan 2002 –ji`llar arasi`nda 4,500 rus ha`m baltik yelleri journalistleri qayta tayarli`qtan wo`tken. Son`g`i` payi`tta journalistlerdi qayta tayarlawda si`rt yel ja`rdemlerinen waz keshpekte.

2.2. Latviya jurnalistikasi`ni`n` huqi`qi`y ha`m siyasiy aspektleri

Latviya Respublikasi`nda 1922-ji`ldan baslap Konstituciya ha`reket yetedi. Biraq, wonda so`z yerkinligi yeskertilmeydi. Al, “Baspaso`z ha`m basqa da g`alaba xabar qurallari` haqqi`ndag`i`” nizamni`n` 1 statiyasi`nda ma`limleme tarqati`w ha`m ali`w yerkinligi ko`rsetilgen. Cenzurag`a jol qoy`ilmaydi`.

Basqa qon`silas Evropa awqami` yelleri si`yaqli` Latvia da bul tarawda da reformalar, qaliplesiwler ju`z bermekte, Evropa Awqami` ni`zamshi`li`q tarawi`na beyimlespekte.

Latviya Respublikasi`nda ”Baspaso`z ha`m basqa g`alaba xabar qurallari` tuwrali`” nizam qabi`l yetilgen. woni`n` 8 statiyasi`na muwapi`q, ma`lime qurali`n sho`lkemlestiriw huqi`qi`na Latviyani`n` yoridikali`q ha`m fizikali`q shaxslari` tiyisli. Belgilengen kapitaldi`n` akciya bo`limi radio-televidenie shol`kemlerinin` si`rt yeller iyelerine 49% ten aspawi` kerek.

“Radio ha`m televidenie ” haqqi`nda ni`zamni`n` 8 statiyasi`na bola, siyasiy sho`lkem (partiya) yamasa woni`n` kontrollawshi` ma`kemesi radio-televidenie sho`lkemlerin sho`lkemlestire almaydi`. Siyasiy sho`lkemlerdegi saylaw huqi`qi`na iye fizikali`q shaxs ha`m radio-televidenie yesittiriw ma`kemelerinin` iyeleri yamasa akciya paketine kontrol yetiwshi adamlar sol sho`lkemnin` sheshim qabi`l yetiw huquqi`na iye yemes.

Baspaso`z ha`m ha`m basqa g`alaba xabar qurallari` u`stinen qa`legen monopolizaciya qadag`an yetiledi.¹⁷

Usi` ni`zamni`n` 57 statiyasi`na muwapi`q, Latviya radiosi` menen Latviya televideniesi – bul juwapkershiligi sheklengen, da`ramat tabi`wg`a umti`lmaytug`i`n ma`keme boli`p yesaplanadi`.

¹⁷ Zakoni` l praktika SMI v stranax SNG l Baltii (Sravnitelni`y analiz). Moskva, “Galeriya”, 1999. 100 bet.

Taza ni`zamshi`li`q aktleri, elektronli`q Galaba xabar qurallari`, a`sirese, balalar ha`m ushi`n translaciyalar Evropali`q Konvenciya direktivalari`na sa`ykes ali`p bari`ladi`.

Latviya Respublikasi` saeymi` (parlamenti) 1997-jili` “Adamni`n` huqi`qlari`n ha`m negizgi yerkinligin qorg`aw” haqqi`ndag`i` Evropali`q Konvenciyasi`ni`n` #1, 2, 4,7 protokollari`n qabi`l yetti.

Latviya Respublikas`inda “Radio ha`m televidenie ” haqqi`nda ni`zam “, “Baspaso`z ha`m basqa da g`alaba xabar qurallari` haqqi`ndag`i`” nizamlari` ha`reket yetedi.

“Baspaso`z ha`m basqa da g`alaba xabar qurallari` haqqi`ndag`i`” nizamni`n` 7 stasiyasi`nda g`alaba xabar qurallari` adamlardi`n` jeke turmi`si`na aralasi`wiwna haqi`si` joq. Ma`selen, adamni`n` den sawli`g`i` haqqi`ndag`i` mag`li`wmat woni`n` kelisimisiz ja`riyalani`wi`na haqi`si` joq. Bul statiyada bunday jag`dayda sankciya qollani`w haqqi`nda so`z boladi`.

“Baspaso`z ha`m basqa da g`alaba xabar qurallari` haqqi`ndag`i`” nizami`ni`n` 21 statyasi`na bola, fizikali`q ha`m yoridikali`q shaxslar ja`riyalang`an ma`limlemelerdin` zi`yani` tuwrali` wo`ndirip ali`wg`a yamasa qayta tekseriwge jiberiwdi usi`ni`s yetiwine haqi`si` bar. G`alaba xabar qurallari` redaktori` talapnamag`a 7 ku`n ishinde juwap beriwge haqi`li`. Qayta du`zetiwi basi`li`mni`n` sol betinde, yeger material qaysi` bette basi`lg`an bolsa, sol bette beriliwi kerek. Na`bada tarti`sli` jag`day boli`p, yeki ta`rep wo`z-ara kelise almasa, wonda sud arqali` ma`sele sheshiledi.

Latviyada sud processi haqqi`ndag`i` materiallar prokurordi`n` yamasa izquwardi`n` jazba ruxsati`si`z ja`riyalaw qadag`an yetiledi. (Bul “Baspaso`z ha`m basqa da g`alaba xabar qurallari` haqqi`ndag`i`” nizamni`n` 7 statyasi`nda belgilep ko`rsetilgen.). Sudti`n` ashi`q ma`jilislerinde jurnalistler texnikali`q qurallar arqali` jazi`p ali`w huqi`qi` bar, biraq wol sudti`n` jumi`si` kesent yetpewi tiyis.

Kommerciyalıq si'r yamasa jeke adamlardi'n` wo'zlerine g`ana tiyisli mag`li`wmatlar tuwrali` aytsaq, "Baspaso`z ha`m basqa da g`alaba xabar qurallari` haqqi`ndag`i`" nizamni`n` 7 statyasi`nda ko`rsetilgenindey, mulk iyesinin` ruxsati`isi`z woni`n` jeke mag`li`wmatlari`n ja`riyalawg`a jol qoyi`lmaydi`.

Ma`mleketlik yemes ka`rxanalardan ma`limleme ali`w mexanizmi yele ni`zamshi`li`qta islep shi`g`i`lmag`an.

G`alaba xabar qurallari` ma`limleme da`regin ma`lim yetiwge huqi`qli` yemes. Yeger mag`li`wmatti` ima`n yetken adam, ati`n, familiyasi`n ko`rsetpewdi talap yetse, redakciya woni` wori`nlawi` sha`rt.

Ma`lim yetken jag`dayda redakciyag`a administrativlik shara qollani`ladi`, ji`nayat juwapkershiligine tarti`ladi`.

Ma`limleme deregi tek te sudti`n` yamasa prokurordi`n` talapnamasi` menen ashi`wi` mu`mkin.

Latviya Respublikasi`nda ko`rsetiw bag`darlamalari`na pornografiya ha`m sol taqi`lettegi syujetler beriliwi qadag`an yetiledi.

"Diniy sho`lkemler haqqi`ndag`i`" ni`zamni`n` 1 bap, 4 statyasi`nda sezim ha`m isenimdi kemsitiw ja`ne adamlar arasi`nda dushpanli`q qatnaslar payda yetiw qadag`an yetiledi.

Evropa Awqami` qurami`na kirer aldi`nda baltiq boyi` yelleri (Latviay, Estoniya, Litva) "Shegerasi`z televidenie " Konvenciyasi`na muwapi`q g`alaba qurallari` haqqi`ndag`i` ni`zamshi`li`g`i`n muwapi`qlasti`ri`w tiyis yedi. Buni`n` ma`nisi sonda, Baltiq boyi` yelleri reklama ko`lemi ja`ne tu`rleri boyi`nsha qatan` talaplarg`a boysi`ni`wi` ja`ne reklamada tabaka wo`nimlerin reklama yetiwdi sheklew si`yaqli` metodlardi` qollani`wi` tiyis boldi`. Balalar ko`rsetiwleri waqti`nda reklama beriliw qadag`an yetiledi.

Bir qi`ziq jeri, O`zbekistandag`i` si`yaqli`, si`rli` ja`ne adam sanasi`na texnikali`q qurallar ja`rdeminde ta`sir yetetug`i`n reklamalar berilmeydi.

Reklamalarda televideniede jan`ali`qlar bag`darlamasi`n ali`p baratug`i`n adamlar qatnasa almaydi`. Shegiw ha`m temeki wo`nimlerin reklama yetiw qadag`an yetiledi, biraq vino menen pivo ishimliklerin reklama yetiwge ruxsat yetiledi. Alkogollik ishimlikler jasi` jetpegenlerdin` adresine qarati`lmawi` kerek, yamasa alkogol yemlew qurali`, ti`ni`shlandi`ri`wshi` usi`l si`pati`nda pikir payda yetpewi tiyis. Reklama uli`wma efir saati`ni`n` 15%inen artpawi`, bir saatli`q efir waqti`ni`n` 12 minuti`nan artpawi` kerek. Reklamani` qadag`alaw “Tuti`ni`wshi`lar huqi`qlari`n qorg`aw” ni`zami` menen de ali`p bari`ladi`.

G`alaba xabar qurallari` saylaw mapazi`nda belgili ni`zamlar shen`berinde jumi`s isleydi. Ma`selen, “Seymdegi saylaw haqqi`ndag`i` “ ni`zam ha`m ”Jergilikli basqari`w sho`lkemlerine saylawlar tuwrali`” ni`zamg`a muwapi`q a`melge asi`ri`ladi`. Saylaw aldi` ma`limleme mapazi`nda saylawg`a 30 saat qalg`anda agitaciya islew toqtati`ladi`. Al, saylawg`a 48 saat qalg`ang`a shekem jaylasti`ri`lg`an suwretli agitaciyalı`q materiallar qi`sti`ri`li`p turi`ladi`.

Saylaw dawami`nda g`alaba xabar qurallari` wa`killeri` yesaplaw komisiyasi` qurami`nda qatnasi`wi` ha`m saylaw na`tiyjeleri jo`ninde tamamlang`an ja`ne ra`smiy tu`rde tasti`yi`qlang`an na`tiyjeni mag`li`wmat worni`nda beriwi de mu`mkin.

G`alaba xabar qurallari` wa`killer Worayli`q Saylaw komisciyesi` ta`repinen berilgen xabarg`a shekem saylaw na`tiyjeleri jo`ninde mag`li`wmat beriwge haqi`li` yemes.

Latviyada siyasiy jurnalistikag`a tiyisli derekler:

Latviya Respublikasi` Konstituciyasi`, 1922 ji`l, 7 noyabr

“Baspaso`z ha`m basqa g`alaba xabar qurallari` haqqi`nda” ni`zam, 20.12.90

“Radio ha`m televidenie haqqi`ndag`i`” ni`zam 08.09.95

“Ma`mleketlik si`r haqqi`ndag`i`” ni`zam 29.10.96

“Diniy sho`lkemler haqqi`ndag`i`” ni`zam 26.09.95

“Jinayat Kodeksi”

Administrativlik ni`zam buzi`wshi`li`q kodeks

Latviyadag`i` Turiba Biznessti basqari`w mektebi izertlewshisi Ainars Dimants “Different journalistic cultures and national identity in Latvia “ degen maqalasi`nda ha`zirgi waqi`ttag`i` Latviya jurnalistikasi`nda 3 jurnalistika ma`deniyati` bari`n atap wo`tedi:

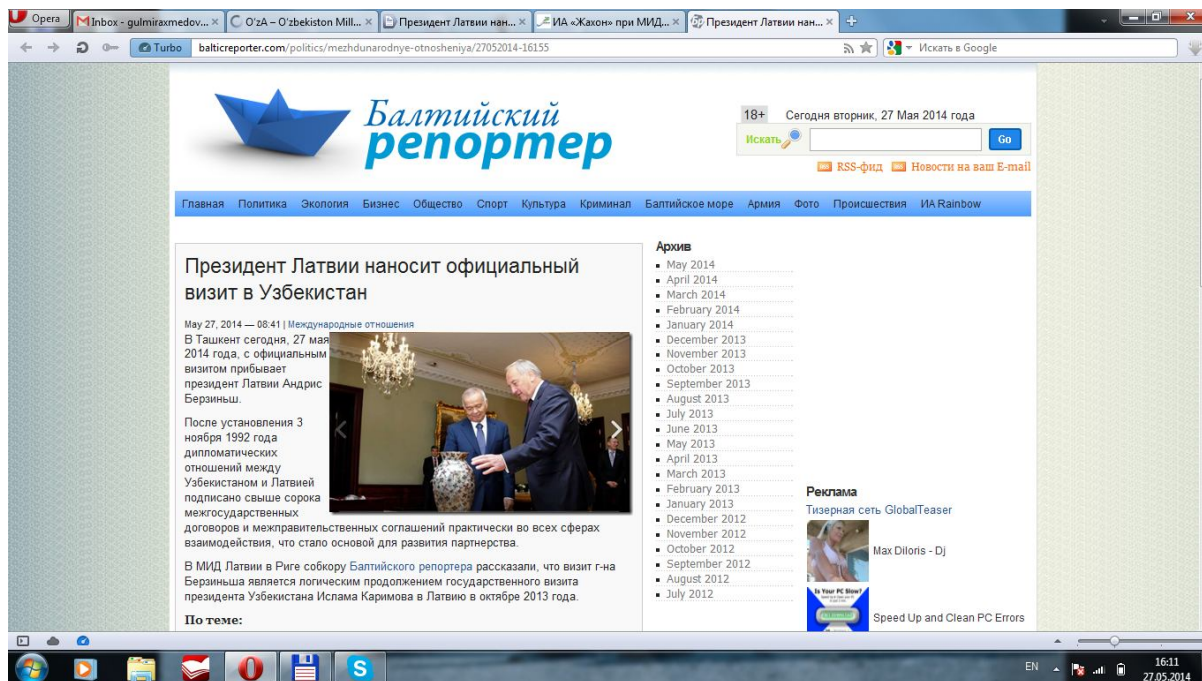
1) Zamanago`y yamasa Bati`s jurnalistinin` ma`deniyati`. Bul ma`deniyat lati`sh tilindegi gazetalarda ushi`rasadi`.

2) Rus jurnalistika ma`deniyati`, wol rus tilindegi gazetalarg`a ta`.

3) Ken`eslerden son`g`i` jurnalistika ma`deniyati` boli`p, woni`n` yerkinligi sezilmeydi. Bul Latviyadag`i` rus ha`m lati`sh tilindegi gazetalarg`a ta`n.

A`hmiyetli sa`neler:

- 1990: Parlament ta`repinen baspasoz ha`m g`alaba xabar qurallari` nizami` qabi`l yetildi ha`m cenzura ali`p taslandi`.
- 1992: Latviya Jurnalistler sho`lkemi ta`repinen Jurnalistler etikasi` kodekci qabi`l yetildi.
- 1995: Radio ha`m Televiziyali`q nizam Parlament ta`repinen qabi`l yetildi, wog`an bola 30 % ma`mleketlik yesittiriw ha`m ko`rsetiwler basqa tillerde beriliwi, 40 % ko`rsetiw lati`sh tilinde beriliwi ta`miynlendi. Si`rt yel investorlari`ni`n` u`lesi 20%ten aspawi` kerekligi so`z yetildi.
- 1997: Insan huqi`qlari`n qorg`aw ha`m fundamental yerkinlikler tuwrali` Evropa Konvenciyasi`n qabi`l yetti.

Latviya Respublikasi` Prezidenti Andris Berzinsh: "O`zbekistan menen qatnasi`g`i`mi`z – bul uzaq mu`ddetli "<sup>18</sup> dep atap wo`tken yedi wo`zini`n` O`zbekistang`a kelgen ra`smiy sapari` payi`ti`nda jurnalist Vladimirs Reshetovsge bergen intervyuinde. Shi`ni`nda da, O`zbekistan ha`m Latviya arasi`nda ko`p usasli`qlar bar. Yeki yel de ekonomikasi`q jaqtan rawajlani`p barmaqta. Ma`selen, O`zbekistan Worayli`q Aziyada, al Latviya bolsa Baltik boyi` regioni`nda. Jurnalistikasi`nda da ko`p jaqi`nli`qlar seziledi. Sebebi, wolar yekewi de buri`ng`i` ken`es hu`kimeti siyasaki` menen jasag`an. Yendi yeki yel yerkinlik joli`nda qa`dem taslap ati`r.

¹⁸ www.jahon.uz 27.05.2014 11:00

2.2. Latviyanin` online jurnalistikasi`

Internet jurnalistikasi` ush`n imkoniyatlar yarat`l`w? u`lken a`hmiyetke iye ekenligin de atap o`tppekshimiz. Al`mlar ta`repinen keltirilgen mag`l`wmatlarga qarag`anda, en` sapali Internet kanallari Yaponiyada, Niderlandiyada, Shveytsariyada ha`reket etedi. Bul mag`l`wmatlard? Oksford universiteti menen Ispaniyadag`ı Oveda universitetlerinin` qa`nigeleri beredi. Olar Speedtest.net saytı ush`n o`tkergen tekseriwlerinin` na`tiyjesine tiykarlanad?. Olard`n` an`qlaw`nsha at? atalg`an ellerdegi bunday imkoniyatlar ma`mleket qa`wenderligi negizinde a`melge as`f`lg`an. Hayran qald`g`an? sol bol bold?, bul dizimde to`rtinshi or`nd? Latviya iyelegen. Al, Rossiya on jetinshi, AQSh bolsa on alt`nsh? or`nda tur`pt?. Ul`wma «Speedtest.net.» boy`nsha «Top-10»g`a kirgen eller dizimi to`mendegishe berilgen:

1. Yaponiya
2. Shvetsiya
3. Niderland?
4. Latviya
5. Koreya
6. Shveytsariya
7. Litva
8. Daniya
9. Germaniya
10. Sloveniya

Men usi` yeller Qatari`nda Latviyani`n` to`rtinshi wori`nda barati`rg`ani`na qatti` qi`zi`qti`m. Sebebi, Internetke kiriwdi sheklegen yeller de bar.

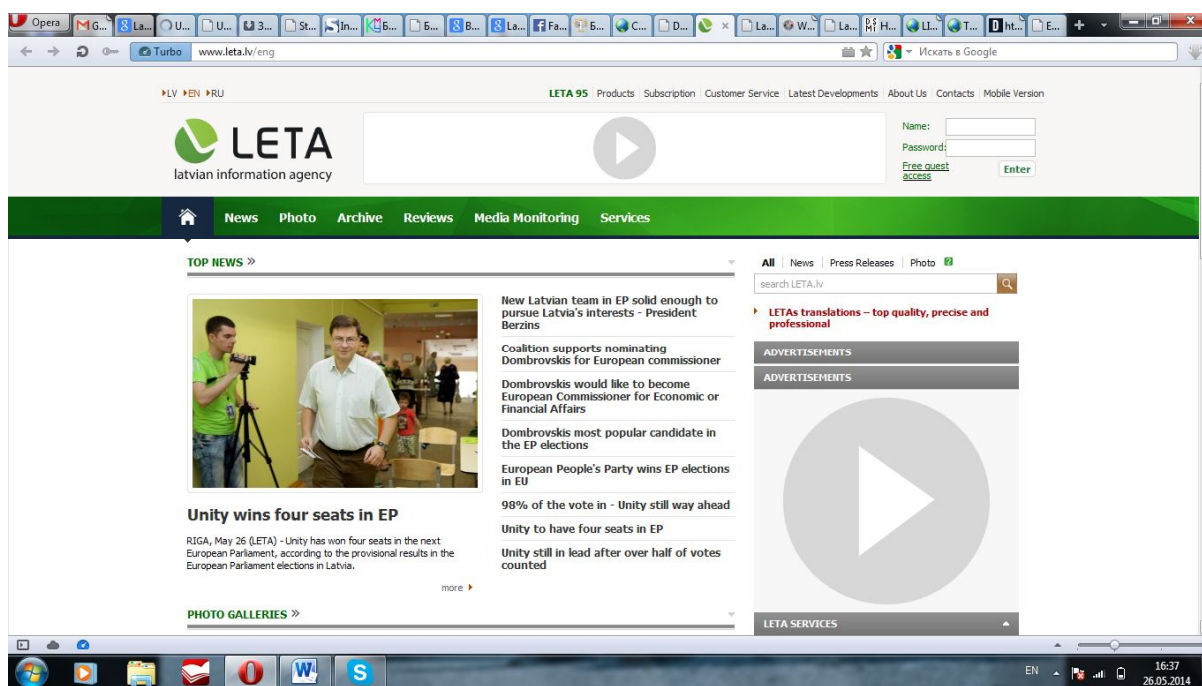
Internettegi yen` ko`p mu`raja` t yetiletug`i`n saytlardi`n` biri bul Baltic Times – ha`ptelik biznes, qarji`, uli`wma xabarlardi jetkeriwshi, barli`q Baltik boyi` respublikalari` ushi`n gazeta yesaplanadi`.

BNS - Baltic News Service, bul da Baltik respublikalari` ushi`n xi`zmet yetedi, xabar agentliginen xabar ali`w ushi`n agentliktin` sayti`nan dizimge wotiw kerek.

City Paper – Baltik respublikalari`na arnalg`an xabarlar ha`m turizm jurnali`.

Latvians Online – ha`ptelik basi`l`im boli`p, Latviya xabarlari` menen, siyasati`, sport`I ha`m ma`deniyati` boyi`nsha mag`li`wmatlar beredi.

LETA – milliy xabar agentligi

Online jurnalistikasi` u`lgisi si`pati`nda wo`zim bir ji`l woqi`gan Latviya universiteti studentler ushi`n “Alma Mater” degen jurnal shi`g`adi`. Al, Qaraqalpaq ma`mleketlik universitetinde bolsa gazeta sh`i`g`adi`.

Studentler basi`li`mi`ni`n` shi`qqani` jo`ninde da`slep Latviya Universiteti sayti`nda xabarlandi`ri`w beriledi. Woni` mi`na su`written ko`riwin`izge boladi`.

“Alma Mater” Latviya universitetinde basi`p shi`gari`ladi`, wol studentler ha`m woqi`ti`wshi`lari` ushi`n arnalg`an. Wonda universitet turmi`si` so`z yetiledi. Basi`li`m qag`az variant`nda da, electron formada da shi`g`adi`.Ma`selen, 2014-ji`ldi`n` jazg`i` sani`n analizlep ko`reyik.¹⁹

¹⁹ 30.05.2014

“A source of knowledge and memories” (Bilim ha`m yestelikler negizi) degen maqalada bir ji`l dawami`nda woqi`w ha`m universitette woqi`w da`wirindegi yeste qalg`an ma`writler jo`ninde so`z yetedi.

Alma Mater bir qansha pitiriwshi studentler menen intervyu wo`tkeredi. Ha`zir jumi`s islep ati`rg`an buri`ng`i` universitet studentleri wo`z jetiskenlikleri jo`ninde aytadi`. Mi`Sali`, Māra Kampernova moda modeleri, TV reporter` Oskars Lepers, Radio Skonto manageri Valdis Melders ha`m sport jurnalisti Armands Pučeler wo`z ja`miyetlik wo`miri tuwrali` bayan yetedi.

“Digitising for today and tomorrow: the experience of the UL library” (Bu`gin ha`m yerten` ushi`n sanlasi`w: Latviya Universiteti kitapxanasi`ndag`i` ta`jiriybe) degen maqalada Latviya Universiteti kitapxanasi`ndag`i` imkaniyatlar jo`ninde jazadi`. Kitapxana 2 mi`n` ilimiy dereklerge kiriwge mu`mkinshilik beredi.

“Science can be fascinating and creative” (Ilim shi`n berilgenlik ha`m do`retiwshilik boli`wi` mu`mkin) degen materialda ilim joli`na kirip ati`rg`an jaslarg`a ken`esler beriledi, akademiya`l`q jum`islarg`a baslap ati`rg`anlar ushi`n jol-joba ko`rsetedi, ta`jiriybeler bo`lisiledi.

Bul ji`li` bizler universitetin` yubileyin beremiz, sonlio`qtan bizler ilimgе shi`n berilgen insanlar, wolardi`n` miynet jollari` haqqi`nda ayti`ladi`.

“Lectures by entrepreneurs give an insight into real-life issues” (Wo`ndiristen lekciyalar mashqalalardi`n` ishine kirgizdi) degen maqalada bolsa, Latviya University Karera Worayi` uzaq ji`llardan beri wo`ndiris penen baylani`s wornati`p, wo`diriste jumi`s islep ati`rg`anlardi` auditoriyada sabaq wo`tiwge shaqi`radi`. Bunday lekciyalardan son` studentler bilim menen birge yerten`gi jumi`s worni` haqq`inda mag`li`wmatlar alar yedi.

Ekonomika ha`m Management Fakulteti , sonday-aq, Social Science Fakulteti bolsa jurnalist, siyasatshi`lar ha`m PR qa`nigeler ta`repinen sabaqlar wo`tildi.

“Kirils Solovjovs, a student always ready to fight for issues “ (Kirils Solovjovs: student barli`q waqta mashqala ushi`n gu`resiwge tayar) degen maqalada bolsa,

Kirils Solovjovs 2014-ji`ldi`n` 29 marti`nan baslap studentler Awqami` prezidenti boli`p islep ati`r. Wol studentlerdin` wa`kili bolg`ani` sebepli, wolardi`n` ma`pi ushi`n xi`zmet yetpekte, tek universitet ko`leminde yemes, al xali`q arali`q ko`lemde ma`selelerdi sheshiw, huqi`qi`y ma`selelerin qarap shi`g`i`wdi` ma`qset yetken.

“UL Choirs getting ready for the World Choir Games” (Latviya Universiteti xorshi`lari` ja`ha`n xorshi`lari woyi`ni`na qatnasi`wg`a tayar) degen materialda

Usi` ji`l`I iyolde, Riga qalasi`nda 8- ja`ha`n xorshi`lari woyi`ni`n` boli`p wo`tedi.

Bul meresimde 4 xorchi Latviya Universitetinen qatnasadi`. Bul maqalada usi`nday jobalar, wolardi`n` tayarli`g`i` jo`ninde ayti`ladi`.

“Football connecting people” (Futbol adamlardi` birlestiredi) degen maqalada sirttan kelip woqi`g`an student Antonio Molina Sarrio wo`z woqi`g`an ta`jiriybelerin bo`lisedi. Negizinde Latviya Universitetinde 2013 ji`li` 467 almasi`wshi` student kelip woqi`g`an. Solardi`n` biri - Antonio Molina Sarrio – Ispaniyadan kelgen. Wol bul jerde ko`p doslar artti`rg`an ha`m ko`p qizikli` waqiyalarg`a guwa bolg`an.

“Sport and education - 85 years of common history” degen maqalada bolsa, bi`yi`l Latviya universiteti sport asociyasiyasi` 85 ji`lli`g`i`n wo`tkeredi. Bul meresimdi universitet ja`ma`a`ti tek universitet ko`leminde yemes, al xali`q arali`q formada wo`tkermekshi yekenligi ha`m wog`an tayarli`qlar jo`ninde ayti`ladi`.

“Visiting the new organ” (Taza organg`a sayaxat) degen maqala da di`qqat tartadi`. Yen` birinshi organ universitetde 1937-ji`li` 11 aprelde woynalg`an. Sol concert 112 ku`n bolg`an ha`m bunnan son` buzi`lg`an yeken. Ha`zir wol qayta

u`skenelengen, professor Tāļivaldis Deksnis ha`m Alma Mater basi`li`mi` jan`a organg`a sayaxat yetip, a`spap tuwrali` haqi`yqatli`qlardi`n guwasi` boldi`.

Latviada ko`plehen ku`ndelikli gazetalar bar. Wolardi`n` barli`g`i` derlik wo`zlerinin` websaytlari`na iye. Wol arqali` yelde, regionda ha`m ja`ha`nde qanday jan`ali`qlar boli`p ati`rg`ani`n woqi`wg`a boladi`. Ma`selen, “Zile: Latvia still in grip of ‘eastern neighbor’” (Zayl: Latvia yelege shekem shi`g`i`stag`i` qon`si`ni`n` qi`si`mi`nda”) degen maqalada "Latvia NATO ha`m Evropa Awqami` ag`zasi` boli`wi`na qaramastan bizler yelege shekem shi`g`i`s qon`si`mi`zdan qi`si`mdami`z. Rossiyanin` Latviyag`a ta`siri ashi`q tu`rde, tezde azayi`wi` kerek. “ deydi Evropa Palamenti deputati` Roberts Zile.

Latviani`n` online gazetolari`

<u>Gazeta atamasi`</u>	<u>Qalasi`</u>	<u>Tili</u>
Auseklis	<i>Limbazi</i>	Latvian
Biznez i Baltija	<i>Riga</i>	Russian
Chas	<i>Riga</i>	Russian

Diena	Riga	Latvian
Dzirkstele	<i>Gulbene</i>	Latvian
Kurzemnieks	<i>Kuldiga</i>	Latvian
Latgales Laiks	<i>Daugavpils</i>	Latvian, Russian
Latvijas Avize	<i>Riga</i>	Latvian
Latvijas Vestnesis	<i>Riga</i>	Latvian
Neatkarīga Rita Avize	<i>Riga</i>	Latvian
Novaya Gazeta	<i>Jelgava</i>	Russian
Ogres Zinas	<i>Ogre</i>	Latvian
Saldus Zeme	<i>Saldus</i>	Latvian
Staburags	Aizkraukle	Latvian
Telegraf	<i>Riga</i>	Russian
Vesti Segodnya	<i>Riga</i>	Russian
Zemgales Zinas	Jelgava	Latvian

Da`stu`riy gazetalardi`n` electron verciyalari`n` mi`na saytlardan tabi`wg`a boladi`:

The Baltic Times	[EN]	http://www.baltictimes.com/
The Baltic Course	[EN, RU]	http://www.baltic-course.com/eng/
Telegraf	[RU]	http://www.telegraf.lv/
BB.LV	[RU]	http://www.bb.lv/
TvNet	[LV, RU]	http://www.tvnet.lv/
Delfi	[LV, RU]	http://www.delfi.lv/
Diena	[LV]	http://www.diena.lv/lat/home

InfoLatvia [RU, LV] <http://www.infolatvia.eu>
AroundLatvia [RU, LV, EN] <http://www.aroundlatvia.lv>

Diena - lati`sh tilinde yen` ko`p basi`li`p shi`g`atug`i`n ku`ndelikli gazeta.

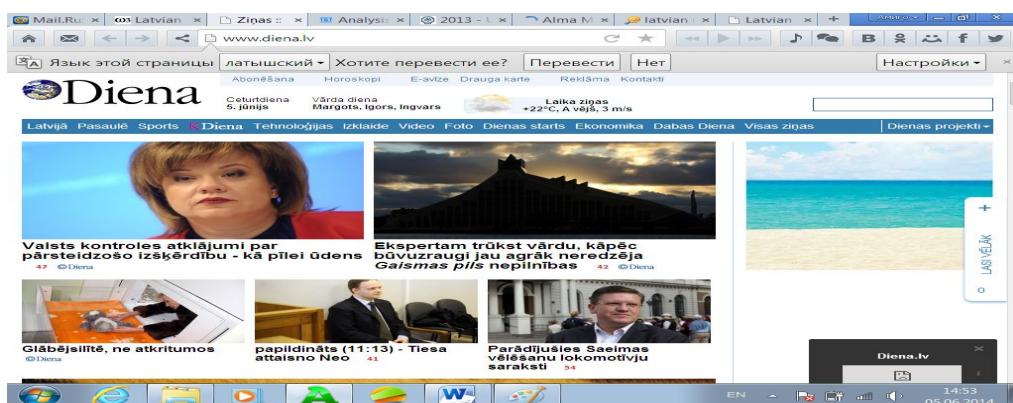
Neatkarīgā Rīta Avīze - sport, business, politika, qorshag`an wortali`q , bilimlendiriw haqqi`nda maqalalar beriletug`i`n basi`li`m.

Dienas bizness – ye`n basli` business ha`m finansli`q gazeta. Gazetada qarji`, transport, tehnologiya, energiya ma`seleleri so`z boladi`.

Baltic Times – ha`ptelik gazeta boli`p, Latvia, Estoniya ha`m Litva boyi`nsha so`z yetedi.

Regionalli`q gazetalar ha`ptenin` du`yshembi, sa`rshembi, ha`m juma ku`nleri basi`li`p shi`gadi`.

Rus tilindegi gazeta “Nasha Gazeta” , “Novaya Gazeta” dep ataladi`.

Uliwmalastiri`p aytqanda, Latviyada online jurnalistika, elektronli`q baspalar ken` rawajlanbaqta. Internettegi basi`li`mlar auditoriyani`n` itibari`n wo`zine tarti`p ati`r dep ayta alami`z.

Juwmaqlaw

O'zbekistan ha'm Latviya jurnalistikasi'n Sali'sti'rg'ani'mi'zda minaday juwmaqlar kelip shi'qti'.

O'zbekistan menen Latvia Respublikalari' arasi'ndag'i' siyasiy, ekonomikali'q, ma'deniy qatnaslar uzaq ji'llar buri'n baslang'ani' tariyxtan belgili. O'zbekistan Respublikasi' Prezidenti Islam Karimovti'n' 2013-ji'ldi'n' gu'zinde Latvia Respublikasi'na yetken ra'smiy sapari' buni'n' ayqi'n mi'sali' boladi'.

Latvia jurnalistikasi'nda yeki bag'darda ko'riwge boladi'. Birinshisi, jergilikli g'alaba xabar qurallari' boli'p, woni'n' ma'qseti Latvia auditoriyasi' ushi'n ma'limleme jetkerip xi'zmet yetedi. Yekinshisi, regionally'q g'alaba xabar qurallari' sanaladi', woni'n' ma'qseti Baltik regionina xi'zmet yetiwinde ko'rinedi. Bug'an mi'sal yetip "The Baltic times" (www.baltictimes.com) electron xabar agentligin atap keltiriw mu'mkin. Al, u'shinshisi bolsa, xali'q arali'q g'alaba xabar qurallari' boli'p tabi'ladi'. Wolar xali'q arali'q ko'lemde jumi's aparadi', Evropa Awqami' ko'leminde ha'm basqa da shet yellerdegi auditoriya ushi'n ma'limlemeler jetkeredi. Ma'selen, LETA electron basi'li'mi' (www.leta.lv) wori's, inglis, lati'sh tillerinde ha'reket yetedi.

O'zbekistanda bunday g'alaba xabar qurallari' bar, biraq, wo'zgesheligi regionalli'q ko'lemde (biz bul jerde Worayli'q Aziyani' inabatqa ali'p ati'rmi'z.) g'alaba xabar qurallari' qa'liplespegen. Biraq, g'a'rezsiz O'zbekistanda tuwi'sqan xali'qlar tilinde gazetalar basi'p shig'ari'ladi. Ma'selen, "Nurli' jol" qazaq tilindegi gazetani' yamasa Qaraqalpaqstandag'i' qaraqalpaq tilindegi basi'li'mlardi', electron g'alaba xabar qurallari'n atap keltiriwimizge boladi'.

Latvia basi'l'implari' latish, rus, inglis tillerinde beriledi, al O'zbekistanda bolsa, bul o'zbek, rus ha'm inglis tillerinde beriledi.

Yeki yeldin' siyasiy-tarixiy turmi'si'na itibar qaratqan maqul. Tarixtan ma'lim O'zbekistan ha'm, Latvia ha'm buri'ng'i' totalitar du'zimge iye bo'lg'an Kenesler Awqami' qurami'nda boldi'.

Latvia A'wqam qurami'nan birinshilerden boli'p shi'g'i'p ketti. O'zbekistan 1991-ji'li' wo'z ga'rezsizligine yeristi. Latvia Ken'es A'wqami'nan shi'g'i'p, Evropa A'wqami'na kirgen. (Ha'zir Evropa A'wqami' qurami'nda 28 ma'mleket bar.) G'a'rezsiz O'zbekistan wo'zinin' tan'lag'an jo'li' menen, rawajlani'wdi'n' wo'zbek modeli menen ha'reket yetpekte.

G'alaba xabar qurallari'ndag'i' uqsasli'qlar rus tili dosli'q tili si'pati'nda yeki yelde de jurgiziledi. Bul tilde gazetalar basi'li'p shi'gari'ladi', radio-televidenieler jumis ali'p baradi'. Yeki yeldin' Internet jurnalistikasi'nda rus tilindegi materiallardi' ushi'rati'wg'a boladi'. Ayri'qsha atap wotiw kerek, O'zbekistan elektron g'alaba xabar qurallari'nda qi'tay tilindegi mag'luwmatlardi' da ushi'rati'wg'a boladi'.

Paydalang`an a`debiyatlar:

1. Karimov I. Elimizde demokratiyalıq reformalard? bunnan b`layda teren`lestiriw h`a`m puqaralıq ja`miyetn` rawajlandırw kontseptsiyas? // Prezidentimizdin` O`zbekstan Respublikas? Oliy ma`jilisi N`zamsh`ıq palatas? h`a`m senatın` qospa ma`jilisindegi bayanat?. 12-noyabr 2010-jıl.
2. Karimov İ.A. «Barkamol avlod arzusi» T. «Wzbekiston milliy entsiklopediyasi» davlat milliy nashrieti. 2000. «Yuksak manaviyat-engilmas kuch». T. «Manaviyat» 2008.
3. Brikše, I. (ed.) (2006) Informācijas vide Latvijā: 21. gadsimta sākums PDF [Information Environment in Latvia: Beginning of the 21st Century]. Riga:
4. Bekbawliev D. Globallasıw procesi ha`m baspa g`alaba xabar qurallari` xi`zmeti . //Respublikali`q ilimiy-teoriyalı`q konferenciya . Globallasıw processi ha`m g`alaba xabar qurallari` xi`zmeti. Ililmiy miynetler toplami`. No`kis. QQMU. 2014. 27 bet.
5. Voroshilov V.V, Jurnalistika . S.P, 1999 M.S. Cherepaxov, Problem?teorii publitsistika. M.1973.
6. Goroxov V.M. Osobennostey jurnalistskogo tvorchestvo. M.1982.
7. Jarimbetov E., Rahimbaeva M. «Taraqqiyot ko`zgusi» gazetasi`nda informaciya janri`ni`n` beriliwi (2014-jı`ldi`n` birinshi sheregi mi`sali`nda) // //Respublikali`q ilimiy-teoriyalı`q konferenciya . Globallasıw processi ha`m g`alaba xabar qurallari` xi`zmeti. Ililmiy miynetler toplami`. No`kis. QQMU. 2014. 194 bet
8. Nesterenko V, İrnazarov K.,. Mamatova Ya, Trud jurnalista: professionalizm, tvorchestvo masterstvo. T: Tom vtoroy 2002.
9. Nurmuh`ammedov M.K. Shıg`armalar?. II tom. N, «Qaraqalpaqstan» 1985,
10. Kalmi`kov A.A., Koxanova L.A. İnternet jurnalistika. Moskva, Yuniti, 2005.

11. Rashidova D.K. «Internet v Uzbekistane: problem? i vozmojnosti», Toshkent, UzMU, 2003;
12. Rashidova D.«Internet kak istochnik jurnalistskoy informatsii», TashGU, 1999
13. Roziev Z. Zamon bilan hamnafas bo`lib. Toshkent, O`zbekiston matbuoti, 2001, N1-2, 12-bet.
14. Qoj`qbaeva Z. Ocherklerde moral temas?// Tolg'an`slar. No'kis 1997.
15. Qoji`qbaeva Z. G`a`rezsizlik da`wiri` baspaso`zinin` tipologiyali`q qa`liplesiw bag`darlari` // Respublikali`q ilimiy-teoriyali`q konferenciya . Globallasi`w processi ha`m g`alaba xabar qurallari` xi`zmeti. Ililmiy miynetler toplami`. No'kis. QQMU. 2014. 46 bet.
16. Qanaatov E. Miynet adam`n`n` portretin jasawda sheberlik // Jurnalistika va adabiët. Toshkent. 2008.
17. Mamutov E. Qaraqalpaqstanda Internet jurnalistikanın` qa`liplesiwi, pitkeriw qa`nigelik jumi`si, No'kis-2010, 10 bet.
18. Muh`ammedjanov N. Publitsistika janrlari. T.: 1978,
19. Tog`aev O. Publitsistika janrlari. T.: Wqituvchi. 1976,
20. Tog`aev O. İbratli saboqlar. T.: Wqituvchi. 1987.
21. Turs`nova G. Jaw`nger janr imkaniyatlar?. 1972,
22. Uchenova V.V.. Metod`i janr?. Dialektika vzaimodeystviya. M. 1982.
23. Usnatdinov Sh.. Jurnalistikag'a kirisiw. Oq`w qollanba. N «Qaraqalpaqstan» 2008
24. Xoliqulov J. Internette o`zbek tilidagi resurslarning rivojlanishi: istiqbollari, muammolari///// Respublikali`q ilimiy-teoriyali`q konferenciya . Globallasi`w processi ha`m g`alaba xabar qurallari` xi`zmeti. Ililmiy miynetler toplami`. No'kis. QQMU. 2014. 156 bet.
25. Hamdamov Yu. Zamon va mezon T.: Wzbekiston. 1991.
26. Wo`tegenov J.K. To`rtinshi ha`kimiyat so`zligi. No`kis, 2004, 28-bet.

27. Zelče, V. (2009) Latviešu avīžniecība. Laikraksti savā laikmetā un sabiedrībā: 1822–1865 [Latvian Newspapers in the Context of Their Times: 1822–1865]. Rīga: Zinātne.;
28. Zinātne.; Brikše, I., Zelče, V. (2008) The Latvian media in the new millennium: Trends in development, content and usage and the emergence of a community of media users. PDF, Informācijas Moksli/Information Sciences. 47, 87-111.
29. Zelče, V. (2009) Latviešu avīžniecība. Laikraksti savā laikmetā un sabiedrībā: 1822–1865 [Latvian Newspapers in the Context of Their Times: 1822–1865]. Rīga: Zinātne.

Pitkeriw qa`nigelik jumi`si` boyi`nsha shi`g`ari`lg`an maqala:

1. Axmedova G. O'zbekistan ha`m Latvia jurnalistikalari`ndag`i` jan`alandi`ri`wlar. Globallasi`w procesi ha`m g`alaba xabar qurallari` xi`zmeti . Nok`is. QMU. 2014. 111 bet.